

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 11778

IN UN ARUM DEM TSVEYTN
VELT-KONGRES FUN POYLISHE
YIDN

World Federation of Polish Jewry

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

**אין און ארום
דעם צווייטן וועלט־קאנגרעס
פון פוילישע יידן**

12-16 אפריל 1969
כ"ד-כ"ח ניסן תשכ"ט
תל־אביב

המביא לבית הדפוס : י. ריטאוו

תל־אביב

ארויסגעגעבן פון דער וועלט־פעדעראציע פון פוילישע יידן

א י נ ה א ל ט :

*:

אינזש. אַנשׂל רייס —

נאָך דעם צווייטן קאָנגרעס פֿון דער וועלט־פעדעראַציע

י. שמולעוויטש —

פוילישע יידן איבער דער וועלט

אינזש. יצחק אילון —

בית יהדות פולין אין תל־אביב

אַרכיטעקט י. לאַטאַן —

בית יהדות פולין

* * *

אין די טעג פון 12—16 אפריל 1964 איז אין תל-אביב פאָר-געקומען דער צווייטער וועלט-קאָנגרעס פון פוילישע יידן, אָר-גאַנזירטע אין אַרום דער וועלט-פעדעראַציע פון פוילישע יידן, (דער ערשטער קאָנגרעס איז פאָרגעקומען אין תל-אביב, אין די טעג פון 14—18 יאָנואַר 1961).

דער צווייטער קאָנגרעס איז אין אַ סך הינזיכטן דורכגעגאַנגען מיט אַ באַדייטנדן דערפאָלג. דאָס איז אונטערגעשטראַכן געוואָרן, ווי דירעקט דורך מערערע דעלעגאַטן בעת דעם קאָנגרעס און נאָך אים, אַזוי אין שריפטלעכע באַריכטן פון די לענדער נאָכן באַקומען לעבעדיקע גענויע אַפשאַצונגען פון מויל פון די דעלע-גאַטן אויף מאַסן-פאַראַמלונגען און אינערלעכע זיצונגען.

אויך די פרעסע האָט ברייטהאַרציק געגעבן פלאַץ פאַר באַ-ריכטן וועגן דעם קאָנגרעס. באַזונדערס האָט זיך אוסגעצייכנט דער ניו-יאָרקער יידישער „פאַרווערטס“, וועלכער האָט פאַר-עפנטלעכט ניין (9) אַרטיקלען פון זיין שטענדיקן מיטאַרבעטער און דעלעגאַט צום קאָנגרעס י. שמולעוויטש, וועלכער האָט אויס-פירלעך באַשריבן די אָפּהאַנדלונגען אויפן קאָנגרעס גופא, ווי אויך פאַסירונגען, באַגעגענישן, שטימונגען און איינדרוקן אַרום דעם קאָנגרעס און אין ישראל בכלל. — די דאָזיקע אַרטיקלען (מיט אייניקע פאַרקירצונגען) שטעלן מיט זיך פאַר דעם רוקנביין פון דער דאָזיקער בראַשור. — צוליב מאַנגל אין פלאַץ האָבן מיר ליידער געמוזט פאַרזיכטן אויף דער איבערדרוקונג פון אַ סך אַנדערע, אויך וויכטיקע און אינטערעסאַנטע, אַרטיקלען אין פאַרשיידענע צייטונגען.

גלייך ווי יעדער אַנדער צוזאַמענקונפט פון פוילישע יידן אין דער תקופה פון נאָך דער שואה און אַפילו מער, איז דער קאָנגר-עס געווען איינגעהילט און דורכגעזאַפט מיט טרויער און וויי-טאָג, באַזונדער אין זיינע גרויסע מאַמענטן, ווי אויך אין דעם דער-

עפענונגס-אָוונט, אויף דער גרויסער פייערלעכער פילטויזנט-קעפּי-
קער פאַרזאַמלונג אין דעם גרעסטן זאַל פון תל-אביב — „היכל
התרבות“, בעת דער מאַסן-אזכרה ביי דער טרעבלינקע-מצבה
אויפן תל-אביבער בית-עולם און אַנדערע אזכרות מיט דער
באַטייליקונג פון די קאַנגרעס-דעלעגאַטן, ביים שלוש פונעם
קאַנגרעס און אַנדערע אימפרעזעס אין פאַרלויף פון דער קאַנ-
גרעס-וואָך.

דער קאַנגרעס האָט זיך אויסגעצייכנט מיט דער באַטיילי-
קונג פון דעלעגטן פון אַ סך לענדער (14), ווי אויך מיט דער
באַטייליקונג פון פּראָמינענטע געלערנטע — אוניווערסיטעט-
פּראָפּעסאָרן און אַנדערע — וועמענס רעפּעראַטן זענען געשטאַ-
נען אויף אַ הויכער מדרגה און האָבן אַ סך בייגעטראָגן צום
גלאַנץ פונעם קאַנגרעס.

דער קאַנגרעס האָט באַהאַנדלט ברענענדיקע פּראָבלעמען
פונעם יידישן פּאָלק און מדינת ישראל, באַזונדערס אויף וויפל
זיי זענען ספּעציפּיש פאַרבונדן מיטן פּוילישן יידנטום.

אַ באַזונדער אויפּמערקזאַמקייט און זאַרג האָט דער קאַנ-
גרעס אַרויסגעוויזן פאַר דער אינערלעכער אַקטועלער פּראָגע פון
אויסבויען דעם „בית יהדות פּוילין“, וועלכער איז פּראָיעקט-
טירט אַלס צענטראַלער לעבעדיקער מאָנומענט פאַרן אומגע-
בראַכטן פּוילישן יידנטום — זיין לעבן, שאַפּונג, טרוימען, קאַמף
און שרעקלעכסטע ליידן.

דער קאַנגרעס האָט אָנגענומען רעזאָלוציעס איבער אַלע
פּונקטן פון זיין סדר-היום, און אין זייערע אַקטועלע טיילן
ווערן זיי רעאַליזירט דורך די אַפּטיילונגען פון דער „וועלט-
פעדעראַציע פון פּוילישע יידן“ אין די לענדער.

די דאָזיקע בראַשור דאַרף באַטראַכט ווערן ווי אַ מין
הקדמה צו דעם אויספירלעכן קאַנגרעס-באַריכט, וועלכער וועט
אין קורצן דערשיינען אין דרוק.

נאָך דעם צווייטן קאָנגרעס פון דער וועלט־פעדעראַציע

לאַמיר זיך זאָגן אָפּן: דער קאָנגרעס האָט איבערגעשטיגן אונדזערע דערוואַרטונגען. ער איז געווען מער געלונגען פון דעם ערשטן קאָנגרעס מיט 8 יאָר צוריק, סיי אין דער באַטייליקונג פון דעלעגאַטן, סיי אין דעם אינהאַלט, און בעיקר מיט דעם אָפּקלאַנג, וועלכן ער האָט געהאַט אין דער יידישער פרעסע, ווי אין ארץ ישראל, אַזוי אין אויסלאַנד, און דעם רושם מיט וועלכן די דעלעגאַטן זענען צוריק אַרויסגעפאַרן אין זייערע לענדער. אין קעגנזאַץ צום געוויינלעכן גאַנג פון קאָנגרעס, האָבן מיר דאָס מאָל געהערט פון די דעלעגאַטן נאָר שבחים פאַר די אַרגאַניזאַטאָרן פונעם קאָנגרעס.

דער קאָנגרעס האָט געגעבן די דעלעגאַטן און די געסט אַ גאָר גוטע מעגלעכקייט זיך מתייחד צו זיין מיטן זכר פונעם אומקום און פון די קדושים. די פייערלעכע דערעפענונג פונעם קאָנגרעס; די עצרת־זכרון אינעם יערה־קדושים, די הזכרה ביי דער מצבה פאַר די אומגעקומענע אין טרעבלינקע, די באַטייליקונג אין אזכרות פון „יד ושם“, האָבן געשאַפן אַ טיפע נשמה־קאַנצענטראַציע מיטן זכרון פון דעם פאַרשניטענעם יידישן פּאָלק, מיט די 3 מיליאָן פּוילישע יידן — אַ נשמה דערהויבונג, וואָס זיי האָבן קיינמאָל נישט איבערגעלעבט אין די לענדער, פון וועלכע זיי זענען געקומען.

דער קאָנגרעס האָט געגעבן אַ מעגלעכקייט די פאַרשטייער פון די פאַרבאַנדן, דורכצופירן אַן ערנסטן מיינונגס־אויסטייש, — צומאָל האָט דאָס געקלונגען ווי אַ וידוי, — וועגן דער געזעלשאַפטלעכער לאַגע פון די יידן, פאַרשפּרייטע איבער דער וועלט, וועגן די סכנות פון נאַציאָנאַלער אָפּפרעמדונג פון דעם יונגן דור, וועגן די גייסטיקע מחיצות, וואָס שאַפן זיך צווישן טאַטע־מאַמע און קינדער.

די גייסטרייכע וויסנשאַפטלעכע רעפעראַטן פון די פראַפעסאָרן ה. בן-ששון, ד. סדן, א. טאַרטאַקאָווער, ווי אויך די פאַרטראַגן פון יעקב צור, מיי-ניסטער משה קול, ד"ר מ. י. בידערמאַן און אַנדערע, האָבן געשאַפן דעם נויטיקן יסוד פאַרן באַטראַכטן די אויפגאַבן פון דער וועלט־פעדעראַציע און דעם חוב פון די פּוילישע יידן צו טאָן אַלץ פאַר דער פאַרווירקלעכונג פון די אויפגאַבן.

מען איז באַרעכטיקט צו זאָגן, אַז פונדאַסניי האָט זיך דערוועקט דער הייליקער פּלאַם אין די נשמות פון די דעלעגאַטן און געסט — צום ווילן און דער פאַרשטענדעניש פאַר דער היסטאָרישער אויפגאַבע פון דער שארית הפליטה פון פּוילישן יידנטום: צו טאָן אַלץ וואָס איז מעגלעך כדי צו פאַראייביקן דעם הייליקן זכרון פון די קרבנות פונעם אומקום, גלייך ווי די רייכע גייסטיקע ירושה פונעם פּוילישן יידנטום.

אין ליכט פון דעם חוב און פון די אויפגאַבן האָט אַדורכגענומען די דעלעגאַטן טיף דער געדאַנק פון „בית יהדות פּוילין“, וואָס וועט דינען, ראשית כל, די אויפגאַבן פון פאַראייביקונג. דאָ וועט געזאָרגט ווערן פאַרן פאַראייביקן דעם זכרון פון די חרוב געוואָרענע קהילות פון די יידישע ישובים אין פּוילן, פון די אומגעקומענע קרבנות. דאָ וועט איינגעזאַמלט ווערן די דאָקומענטאַציע וואָס האָט אַ שייכות צום לעבן, שאַפן און קאַמף פאַר רעכט און קיום פון די יידן אין פּוילן; דאָ וועלן איינגעזאַמלט ווערן די גייסטיקע שאַפונגען פון פּוילישע יידן. דאָס אַלץ וועט דינען פאַר אויס-פאַרשן אַלע דערשיינונגען אינעם לעבן פונעם פּוילישן יידנטום, כדי צו דערמעגלעכטן צוצוגרייטן אַ פונדאַמענטאַלע, אַלזייטיקע געשיכטע פונעם פּוילישן יידנטום.

דער „בית יהדות פּוילין“ — אַ לעבעדיקער מאָנומענט פאַר דער גרויסער גלאַרייכער געשיכטע פונעם פּוילישן יידנטום, זיין פאַרגאַנגענ-הייט, פאַרדינסטן און היסטאָרישער גרויסקייט — וועט אויך דינען אַלס אַ געזעלשאַפטלעכער צענטער פאַר די לאַנדסמאַנשאַפטן.

דער גאַנצער קאַנגרעס האָט אויסגעדריקט זיין פולע אידענטיפיקאַציע מיט די דאָזיקע אויפגאַבן און אין אַ טיפער באַגייסטערונג איז אויסגעדרוקט געוואָרן דער אַנטשיידענער ווילן, די אויפגאַבן צו פאַרווירקלעכן.

ס'איז זיכער כדאי אָנצוווייזן, אַז דער נשיא פון מדינת ישראל, וועל-
כער האָט איינגעלאָדן די דעלעגאַטן צו אַ קבלת פנים אין זיין הויז, האָט
זיי דאָן אויך דערמאָנט וועגן דער וויכטיקייט צו ווירקן פאַר דער פאַר-
איביקונג פונעם זכר פונעם פוילישן יידנטום.

ס'איז אויך צו באַגריסן דעם פאַקט, אַז דער קאָנגרעס האָט גע-
שענקט זיין אויפמערקזאַמקייט דעם פראַבלעם, ווי צו דערנענטערן דעם
יונגן דור צו דער געשיכטע פונעם פוילישן יידנטום, אים צו פאַראינטע-
רעסירן און פאַרבינדן מיט די אויפגאַבן פון פאַראייביקונג. ס'איז אָנגע-
וויזן געוואָרן אויף דער דרינגענדער נויטווענדיקייט צו געפינען די וועגן
פאַר באַאיינפלוסן דעם „דור ההמשך“ און אזוי אַרום אַנטקעגנווירקן דער
דינאַמישער אַסימילאַציע, וואָס גייט פאַר אין דעם יידישן לעבן און צו
פאַרשטאַרקן די כוחות פאַר וועקן און באַפעסטיקן דעם נאַציאָנאַלן באַ-
וווסטזיין.

גלייך אזוי איז אויך צו באַגריסן דעם ווילן, וואָס איז געקומען צום
אויסדרוק אויף דעם קאָנגרעס, פאַר מער אינטערעס, מער אידענטיפי-
קאַציע מיט דער יידישער מדינה, מיט ישראל אַז די וועלט־פעדעראַציע
זאָל נעמען אויף זיך די אויפגאַבע צו העלפן אַרגאַניזירן אַפטע באַזוכן אין
ישראל פון דערוואַקסענע, פון יוגנט און פון קינדער — פון פוילישע יידן;
צו וועקן דעם באַוווסטזיין צווישן די יידן איבער גאַר דער וועלט, אַז
ישראל איז אַ בשותפותדיקער בנין פונעם גאַנצן יידישן פּאָלק.

די רעזאָלוציעס, וואָס זיינען אָנגענומען געוואָרן ביים קאָנגרעס, לייגן
אַרויף אויף אונדז גרויסע אחריות און התחייבותן. ס'פאַדערן זיך גרויסע
אַנשטרענגונגען, כדי צו קאָנען זיי דערפילן. דאָס קען אָבער געשען נאָר
דאָן, אויב אַלע פוילישע יידן, אַלע לאַנדפארבאַנדן, וועלן מיט דער פולער
פאַרשטענדעניש און מיטן נויטיקן ערנסטן ווילן, זיין גרייט זיך צו באַ-
טייליקן אַין דער אַנשטרענגונג; אויב זיי וועלן זען אין דער אַנשטרענגונג
זייער ביישטייער פאַרן דערפילן די דערמאָנטע אויפגאַבן. מיר גלויבן, אַז
דער קאָנגרעס האָט באַווויזן צו שטאַרקן דעם דאָזיקן באַוווסטזיין און צו
וועקן פונדאָסניי באַגייסטערונג פאַר דעם טאַט.

פוילישע יידן איבער דער וועלט

I

מיין איצטיקער באַזוך, דער זיבעטער, אין מדינת ישראל, האָט גע-
דויערט צוויי וואָכן, פול מיט פּאַסירונגען און אונטערנעמונגען אין פּאַר-
בינדונג מיט יידיש-נאַציאָנאַלע טרויעריקע און פריידיקע דאַטעס, וואָס
האַבן אויף מיר געמאַכט אַן אומפאַרגעסלעכן איינדרוק.

אין מדינת ישראל האָט מען זיך שוין געגרייט צום „יום השואה
והגבורה“, כ"ז ניסן — וואָס איז באַשטימט געוואָרן דורך דער כנסת, אַלס
אַ טאָג ווען יידן אין מדינת ישראל (און פּאַקטיש אין גאַר דער וועלט)
ערן דעם אַנדענק פון אונדזערע קדושים, די מאַרטירער-קרובות פון די
נאַציס.

איז כ"ז ניסן אַ טאָג פון אַלגעמיינעם טרויער, וועלכער לייגט זיין טיפן
שטעמפל אויפן גאַנצן לאַנד און לאָזט זיך פילן אין יעדן הויז, אין גאַס,
אין הונדערטער ספּעציעלע פּאַרזאַמלונגען און צוזאַמענקונפטן, — אומעטום,
די ראַדיאָ, פון פּאַרטאָג ביז ביינאַכט, ברענגט אומאויפהערלעך טרויער-
מוזיק, קלאַג-לידער, שמועסן וועגן חורבן און ד. גל. די גאַנצע פרעסע
איז פול מיט אַפּהאַנדלונגען וועגן דער שואה און — צוגלייך — יידישער
גבורה.

אַ וואָך שפּעטער — ד' אייר — פּאַלט אויס דער „יום הזכרון לחללי
צ"ה-ל“. און באַלד צומאַרגנס קומט דער „יום העצמאות“. דאָס גאַנצע
לאַנד איז אין דעם מעת-לעת אַרומגענומען פון פרייד, פול מיט געזאַנג,
טענץ און מוזיק, לעבעדיק און לוסטיק.

און אינצווישן (כ"ד—כ"ח ניסן, 12—16 אַפּריל) איז אין ישראל פּאַר-
געקומען נאָך אַ פּאַסירונג פון וויכטיקער באַדייטונג: דער וועלט-צוזאַ-
מענפּאַר (קאָנגרעס) פון פּאַרטיעטער פון פוילישע יידן.

דאָס פּוילישע יידנטום, וואָס האָט אַרײַנגעשריבן ווּנדערלעכע, גאַלדענע קאַפּיטלעך אין דער געשיכטע פון אונדזער פּאַלק; די מיליאָנען יידן אין פּוילן זײַנען דורך די נאַצישע מערדער פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַש און בײַנער. דאָרט אין פּוילישע שטעט און שטעטלעך, וווּ עס האָט געשפּרודלט יידישע שפּעריש לעבן, איז איצט פּוסט און טרויעריק: טויט... אומקום... אָבער די קליינע צאָל טרייע זיך פון פּוילישן יידנטום, וועמען ס'איז געלונגען זיך אַרויסצורייסן פון דעם מבול פון פּײַער און פאַרגיכטונג, טראָגן ווייטער מיט זיך דעם יחוס און גייסט פון פּוילישן יידנטום. זיי האָבן די הייליקע ירושה פאַרפּלאַנצט און האַלטן זי אויף אין פאַרשידענע לענדער אין אַלע טיילן וועלט, וווּ זיי האָבן אויפגעבויט זייערע נייע היימען. איצט זײַנען דעלעגאַטן פון די דאָזיקע פּוילישע יידן געקומען צום קאָנגרעס אין מדינת ישׂראל. דאָ האָט מען אויפגעלעבט דעם זכרון פון פאַרגאַנגענהייט, באַהאַנדלט פּראַבלעמען פון דער קעגנוואָרט און פּלאַנירט וואָס צו טאָן ווייטער, אַז די דערהויבענע ווערטן פון פּוילישן יידנטום זאָל אָפּגעהיט ווערן אויף שטענדיק.

ביי דעם קאָנגרעס, וואָס איז צונויפגערופן געוואָרן פון דער „וועלט־פּעדעראַציע פון פּוילישע יידן“, וועמענס הויפּט־עקזעקוטיווע איז אין מדינת ישׂראל, זײַנען אויך געהערט געוואָרן וויכטיקע און אינטערעסאַנטע באַריכטן פון די דעלעגאַטן פון פאַרשידענע לענדער. דאָס האָט אַרויסגע־בראַכט אַן אַלזייטיק בילד וועגן לעבן, שאַפונגען, אַקטיוויטעטן און פּראַב־לעמען פון פּוילישע יידן, אין זייער צעשפּרייטיקייט אין פאַרשידענע טיילן וועלט.

II

אין דעם קאָנגרעס האָבן זיך באַטייליקט 150 דעלעגאַטן פון 14 לענ־דער. די וויכטיקייט פון דעם גרויסן צוזאַמענקונפּט איז געקומען צום אויסדרוק אין פאַרשידענע דערהויבענע מאַמענטן.

ביי פּוילישע יידן, וועלכע האָבן אין פאַרשידענע צייטן פאַרלאָזט זייער אַלטע היים און זיי זײַנען איצט צעשפּרייט אין אַלע טיילן וועלט, האָט זיך לעצטנס זייער פאַרשטאַרקט די נאַסטאַלגיע נאָכן גרויסן עבר. די בלוטיקע אומפאַרהיילבאַרע ווּנד פון דעם חורבן פון פּוילישן יידנטום

אין די גרויליקע היטלער-יאָרן, האָט זיך לעצטנס פונדאָסניי פּאַנאַנדער-געשמערצט. די דירעקטע סיבה איז — די דראַסטיש-פאַרשאַרפטע פּאָליטיק מצד די קאָמוניסטישע הערשער אין באַצוג צו די עטלעכע טויזנט פאַר-בליבענע יידן אין פּוילן. דאָרטן שפּילט זיך אָפּ אַן אָפּענע אַנטיסעמיטישע וואַקאַנאַליע, אַ וויסטע פּאַגראַם-העצע קעגן יידן בכלל, און מדינת ישראל, בפרט.

די פאַרביטערונג, צער און ווייטאָג פון פּוילישן יידנטום איז ווי גע-העריק געקומען צום אויסדרוק אין די רייד פון די רעפּערענטן, ווי אויך פון די פאַרטרעטער פון פאַרשידענע לענדער, וועלכע האָבן זיך באַטייליקט אין דעם קאָנגרעס.

זיין וויכטיקייט באַשטייט, צווישן אַנדערע, אויך אין זיין צוזאַמענשטעל, וואָס איז באַשטאַנען פון האַרציקע פּאָלקס-מענטשן, יידישע שרייבער, קולטור-טוער, היסטאָריקער, קינסטלער, פאַרשער א.א.וו. צווישן די דע-לעגאַטן זענען געווען אַזעלכע, וועלכע האָבן פאַרלאָזט פּוילן פאַר דער ערשטער און צווייטער וועלט-מלחמה, און די וועלכע האָבן זיך געראַטעוועט פון היטלער-גיהנום.

און אַלע האָבן גערעדט איין „שפּראַך“, אַזוי אין זין פון וואַרעמקייט, משפּחהדיקייט, היימישקייט, ווי עס איז דער שטייגער שטענדיק און אר-מעטום ביי פּוילישע יידן.

די דעלעגאַטן וואָס האָבן פאַרטראַטן אַרטיקע אַפטיילונגען — פאַר-באַנדן פון דער „וועלט-פעדעראַציע פון פּוילישן יידן“, זיינען געקומען פון אויסטראַליע, אַמעריקע, אורוגוואַי, אַרגענטינע, בעלגיע, פּראַנקרייך, ענגלאַנד, עסטרייך, בראַזיל, דייטשלאַנד, טשילע, קאַנאַדע און שוועדן. אין קאָנגרעס האָבן זיך נאַטירלעך אויך באַטייליקט פיל יידן פון מדינת ישראל גופא, פאַרטרעטנדיק פאַרשידענע לאַנדסמאַנשאַפטן אַפּטאַמיקע פון פּוילן.

אין דער „וועלט-פעדעראַציע פון פּוילישע יידן“, וואָס דאָס זיין-פלאַץ פון איר הויפּט-לייטונג איז אין מדינת-ישראל, פאַרנעמען די פּוילישע לאַנדסמאַנשאַפטן אַ גאָר באַזונדערן, בולטן אַרט, וואָס האָט נישט קיין גלייכן אין אַנדערע לענדער. דאָס איז אויך דערפאַר, וואָס אין דער פּירער-

שאפט פון דער וועלט־פעדעראציע זיצן אויסגעפרוויטע דערפארענע טוער, טרייע פוילישע יידן.

אין ישראל לעבן איצט העכער 400 טויזנט פוילישע יידן. זיי זיינען אַראָג־ניזירט אין קנאפע 200 לאַנדסמאַנשאַפטן און סאָסייעטי־אַרגאַניזאַציעס, וואָס אין זייער מערהייט זענען זיי פאַרבונדן מיט דער ישראל־אַפטיילונג פון דער „וועלט־פעדעראציע פון פוילישע יידן“, וואָס האָט אַן אייגענעם גרויסן לאַקאַל (158 דיזענגאַף גאַס) אין צענטער פון תל־אביב. דאָרט איז טאַקע אויך פאַרגעקומען דער קאַנגרעס.

די לאַנדסמאַנשאַפטן אין ישראל, דורך זייערע אַרגאַניזאַציעס און אין פאַרבינדונג מיט דער וועלט־פעדעראציע, פירן פאַרשידענע וויכטיקע אַק־טיוויטעטן צווישן זיך און פאַר זיך, און איבערהויפּט: הילף פאַר גייע עולים־לאַנדסלייט; קעגנזייטיקע הילף פאַר מיטגלידער פון דער לאַנדס־מאַנשאַפט; דאָס אַרויסגעבן יזכור־ביכער; דאָס אָפּהאַלטן יאַרצייט־פאַר־זאַמלונגען צום אַנדענק פון דער פאַרניכטעטער קהילה א.א.וו.

די פוילישע יידן אין ישראל האָבן זיך אָנגעהויבן אַרגאַניזירן אין לאַנדסמאַנשאַפטן שוין אין יאָר 1924, אין די צייטן פון דער פערטער עליה, ווען יידן זענען אַוועק פון פוילן צוליב דער שווערער עקאָנאָמישער לאַגע אונטער גראַבסקי'ן. נאָכדעם האָבן פוילישע יידן געגרינדעט די „התאחדות עולי פוילין“.

פאַר די דעלעגאַטן וועלכע זיינען געקומען פון פאַרשידענע לענ־דער, איז דער וועלט־צוזאַמענפאַר אין תל־אביב געווען אַ גרויסע אומ־פאַרגעסלעכע איבערלעבעניש. ערשטנס, איז מען געווען מיט און צווישן אייגענע לאַנדסלייט, פון פאַרשידענע טיילן וועלט, צוזאַמען — אין דעם יידישן היימלאַנד. צווייטנס, האָט מען געהערט וויכטיקע באַריכטן און רעפעראַטן פון פראַמינענטע פירער און געלערנטע אין מדינת ישראל. אויסער די דירעקטע פירער פון דער „פעדעראציע“ האָבן געלאָזט הערן זייער וואָרט: אַרבעט־מיניסטער יוסף אלמוגי; מיניסטער פאַר טוריסטיק און אַנטוויקלונג משה קול; דער פרעזידענט פון תל־אביבער שטאַט־ראַט יהושע ראַבינאוויטש; פאַרזיצער פון קרן־קיימת יעקב צור; די גרויסע

געלערנטע, פראפעסאָרן פון אוניווערסיטעט אין ירושלים ה. ה. בן-ששון,
דב סדק, אריה טאַראַקאווער און אַנדערע.

ביז גאָר רירנד איז געווען די אויפנאַמע פון די דעלעגאַטן ביים
מלוכה־פרעזידענט זלמן שזר אין ירושלים. אויך דאָ האָט זיך געפילט
אַ נאַענטקייט און היימישקייט, ווי אין אַ טרייער גרויסער משפּחה. די
דעלעגאַטן האָבן אויך באַזוכט וויכטיקע פּלעצער אין מדינת ישראל. זיי
האָבן אין זיך איינגעזאַפט די גרויסקייט, שיינקייט און אימפעט פון אומ־
אויפהערלעכן בוי און שאַפונג פון דער יידישער מדינה, וואָס גייט אָן,
נישט געקוקט אויף אַלע געפאַרן מצד די אַראַבישע שונאים, וועלכע ווערן
כסדר געשטיצט און באַוואַפנט פון זייערע סאָויעטיש־קאָמוניסטישע
„ברידער“.

III

די געשיכטע פון יידן אין פּוילן ציילט קנאַפע טויזנט יאָר און דער
גייסט פון פּוילישן יידנטום און זיין יחוס זיינען איצט אויסגעשפּרייט אין
אַלע טיילן וועלט. אומעטום, וווּ עס זיינען דאָ יידישע ישובים, געפינען זיך
צווישן זיי פּוילישע יידן, און אומעטום, וווּ עס ווערן אָנגעפירט אַקטיווי־
טעטן אין יידיש פּאָלקסטימלעכן גייסט, פאַרנעמען דעם אויבן־אָן יידן
אַפּשאַטיקע פון פּוילן.

איד בין געזעסן ביי פאַרשידענע זיצונגען פון קאָנגרעס, צוגעהערט
זיך צו די דעבאַטעס און פאַרהאַנדלונגען, צו די באַריכטן פון די דעלע־
גאַטן, און געשמועסט מיט פיל פון זיי. עס האָט זיך פאַר מיר אַנטפלעקט
אַן אַלזייטיק בילד פון איצטיקן לעבן פון פּוילישע יידן אין זייער צע־
שפּרייטקייט, יידן וועלכע טראָגן מיט זיך ווייטער די גרויסע גייסטיקע
ירושוה, וואָס זיי האָבן מיט זיך מיטגענומען פון פּוילן.

* * *

דער גייער שפרודליקער און פאַרצווייגטער ישוב אין פּוילן, דער
וואָס האָט געהאַט אַ גרויסן איינפלוס אויך אויף יידן אין אַנדערע לענדער,
האָט זיך אויסגעבילדעט ערשט נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה, אין סוף
1918, ווען פּוילן איז געוואָרן אַ זעלבסטשטענדיקע און אומאַפהענגיקע
מלוכה. בלויז צוואַנציק קורצע יאָרן, פון נאָכן סוף פון דער ערשטער

וועלט-מלחמה ביז סעפטעמבער 1939, ביים אָנהויב פון דער צווייטער וועלט-מלחמה, האָט עקזיסטירט דער נייער רומפולער יידישער ישוב אין פוילן.

אין דער געשיכטע פון אַ לאַנד, אַ פּאָלק און אַ ישוב, איז דאָס אַ קורצע צייט. אָבער נישט געקוקט אויף דעם, איז דער ווקס פון יידישן ישוב אין פוילן געווען אַ ריזיקער. די אויסשפרייטונג דאַרטן אויף אַלע געביטן, דער ווקס פון יידישן לעבן און פון יידישקייט אין פוילן איז געווען אַזוי גרויס, אַז עס האָט נישט געהאַט צו זיך קיין גלייכן.

פאַרוואָס איז דער דאָזיקער יידישער ישוב אין פוילן, וועלכער איז אַלט געווען בלויז צוואַנציק יאָר, געווען אַזאַ דינאַמישער ? פאַרוואָס איז דאָס געווען דער גרעסטער יידיש-פּאָליטישער, קולטורעלער, נאַציאָנאַלער, רעליגיעזער און וועלטלעכער צענטער ביי יידן ? און פאַרוואָס האָט דער יידישער ישוב אין פוילן, אַזוי קורץ אין זיין עקזיסטענץ, געהאַט אַזאַ גרויסע ווירקונג אויף יידן אומעטום ?

ביז צום אויסברוך פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, ביז זומער 1914, איז דער אַקטיווער גייסטיקער צענטער פון אייראָפּעיִשן יידנטום געווען אין צאַרישן רוסלאַנד. פון דאַרטן שטאַמען כמעט אַלע ווערטן, וועלכע מיר פאַרמאָגן איצט אין דער יידישער וועלט. הויפטזעכלעך פון רוסלאַנד זיינען אַרויסגעקומען די פאַרשידענע יידישע אידעאָלן און פּאָליטישע פאַרטייען, די יידישע ליטעראַטור און פּרעסע, חסידיזם און, בכלל, דאָס יידישע רעליגיעזע לעבן, דערציונג און אַלץ איבעריקע.

אָבער נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה, אין יאָר 1917, איז געקומען די באַלשעוויסטישע רעוואָלוציע. דאָס גרויסע און גייסטיק-רייכע רוסישע יידנטום איז אָפּגעשניטן געוואָרן פון יידישן וועלט-פּאָלק, און די גרויסע נאַציאָנאַלע אחריות, וואָס עס האָט פריער געטראָגן דאָס רוסישע יידנטום, איז נאָך דער וועלט-מלחמה איבערגענומען געוואָרן פון פוילישן יידנטום.

* * *

דער יידישער ישוב אין אומאָפּהענגיקן פוילן איז שוין דעמאָלט, גלייך ביים אָנהויב, געוואָרן דער גרעסטער יידישער צענטער און שעפּע-רישסטער כוח אין אייראָפּע און אין גאַר דער וועלט.

אגב, ווען מען רעדט וועגן יידן אין פוילן, פון נאך דער ערשטער ביוז אנהויב פון דער צווייטער וועלט-מלחמה, מיינט דאס אויך מזרח און מערב-גאליציע, וואלין, פאלעסיע, אויבערשלעזיע און אנדערע טיילן, וואס זיינען געווען איינגעשלאסן אין דעם אומאפהענגיקן פוילן.

„דער גרויסער נס פארן יידישן פאלק, און אויך פאר ארץ-ישראל און מדינת ישראל“, האט אויפן קאנגרעס געזאגט דער מיניסטער קול, „איז וואס די סאָוועטן-מאַכט האָט זיך מיט העכער פופציק יאָר צוריק פאַרהאַלטן ביי די גרענעצן פון אומאָפּהענגיקן פוילן. וואָלטן די סאָוועטן געגאַנגען ווייטער, וואָלטן זיי דעמאָלט אַריין טיפּער אין פוילן, וואָלטן מיר פאַרלוירן דעם שעפּעריסטן טייל פון יידישן פאלק“.

אַבער היטלער האָט אַלץ פאַרניכטעט. נישט בלויז זענען אומגע-בראַכט געוואָרן העכער דריי מיליאָן יידן אין פוילן, נישט בלויז האָבן די נאַציס און זייערע מיטהעלפער אָפּגעווישט דאָס אַרטיקע יידישע לעבן, נאָר פוילן איז אויך געוואָרן דער בית-עולם און יאָמער-טאָל פון דעם כמעט גאַנצן אייראָפּעיִשן יידנטום.

אַהינצו, קיין פוילן, זיינען פאַרטריבן געוואָרן יידן פון אַלע טיילן אייראָפּע. אין פוילן זיינען געווען היטלערס גאַנץ-קאַמערן און קרעמאַ-טאַריעס, דאָרטן זיינען פאַרשטיקט, פאַרברענט, פאַרפייניקט און אויסגע-מאַרדעט געוואָרן די מערסטע פון אונדזערע זעקס מיליאָן קדושים און מאַרטירער.

נאָך דער גרויזאַמער צווייטער וועלט-מלחמה האָט זיך אין פוילן ווידער צונויפגעקלעפט אַ ישוב פון בערך 200 טויזנט יידן, על פי נס געראַטעוועטע פון היטלער-גיהינום און פון סטאַלינס קאַנצענטראַציע-לאַגערן. זיי האָבן גערעכנט צו בויען אויף די חורבות אַ נייעם יידישן לעבן, אַ מין מיניאַטור-ישוב.

* * *

אַבער דאָס האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר אַן אילוזיע. אין פוילן האָט שוין דעמאָלט, מיט 24 יאָר צוריק, געבושעוועט דער פאַרביסענער אַנטי-

סעמיטיזם. אויך די הערשער פון „סאָציאַליסטישן“ פּוילן האָבן געהאַלטן פאַר בעסער, אַז יידן זאָלן פאַרלאָזן דאָס לאַנד.

די מערסטע יידן זיינען טאַקע דעמאָלט און אויך שפּיטער אַוועק פון פּוילן. מען האָט נישט געוואָלט וואַרטן ביז עס וועט זיין צו שפּעט. ביים איצטיקן קאָנגרעס פון פּוילישע יידן איז אַרויסגעבראַכט געוואָרן, אַז אין די יאָרן 1945 ביז 1964 זענען פון פּוילן אַרויסגעפאַרן 180 טויזנט יידן. 140 טויזנט פון זיי האָבן זיך באַזעצט אין ישראל. דאָך אָבער זיינען אַרום 25 טויזנט יידן ווייטער פאַרבליבן אין פּוילן. הויפטזעכלעך זיינען דאָס געווען קאָמוניסטן און אַנדערע, וועלכע האָבן זיך איינגערעדט און געהאַט די אילוזיע, אַז זיי וועלן קענען אַנגיין מיט אַ יידיש לעבן. דאָס האָבן אָבער נישט געוואָלט פאַרטראַגן די קאָמוניסטיש-אַנטיסעמיטישע הערשער.

מיט זייער גאַנצער ברוטאַלקייט, וואָס אַזעלכעס האָבן נישט געוואָגט צו טאָן אָפּילו די גרעסטע יידן-פּרעסער אין פאַר-מלחמהדיקן פּוילן, פאַר-טרייבן איצט די קאָמוניסטישע הערשער די לעצטע יידן פון פּוילן. עס ווערט אָפּגעווישט, געשענדעט און באַשמוצט מיט בילבולים דאָס דער-הויבענע קאַפיטל פון פּוילישן יידנטום, אַריינגערעכנט אונדזערע קדושים און מאַרטירער.

די דעלעגאַטן, פּוילישע יידן פון פאַרשידענע לענדער, וועלכע זיינען געקומען צום איצטיקן צוזאַמענפאַר קיין ישראל, האָבן וועגן דעם געלאָזט הערן זייער צאַרן און ווייטאַג. עס איז אויסגעדריקט געוואָרן אַ שאַרפּער פּראָטעסט קעגן די הערשער פון פּוילן.

אויפן וועלט-צוזאַמענפאַר האָט מען אויך אויסגעדריקט פאַרווינג-דערונג און דערשיטערונג פון דעם פּאַקט, וואָס אין איצטיקן פּוילן געפינט זיך נישט קיין איין פּראָמינענטע פּערזענלעכקייט, קיין איין אינטעלעקטואַל, וואָס זאָל עפנטלעך אַרויסקומען מיט אַ מוטיקער שטימע קעגן דער אַנטי-סעמיטישער וואַקאַנאַליע אין פּוילן און קעגן די העצעס און בילבולים פון די קאָמוניסטישע הערשער אויפן אַדרעס פון מדינת ישראל.

דער קאנגרעס איז דערעפנט געוואָרן מוצאי שבת, דעם 12 אפריל, אין דעם אייגענעם הויז פון דער צענטראַלע פון דער „וועלט־פעדעראַציע פון פוילישע יידן“.

עס האָבן זיך באַטייליקט דעלעגאַטן פון ישראל און פון אַנדערע לענדער ווי אויך מערערע געסט פון ישראל און פון אויסלאַנד. עס האָבן זיך געטראָפן אַלטע פריינד און עס האָבן זיך דערביי אָפגעשפּילט, ווי דער שטייגער איז, דראַמאַטישע סצענעס.

מען האָט געזען אַמאָליקע שניידער פון בושעזשין, שוסטער פון זשע־לעכאָוו, וועבער פון לאַדזש און ביאַליסטאָק, קליינהענדלער פון וואַרשע, האַנטווערקער פון קאַליש, אַקאַדעמיקער פון קראַקע — יידן פון אַלע שיכטן און קרייזן פון פאַרמלחמהדיקן פוילן. איצט זיינען אַט די פוילישע יידן צעשפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט, אַריינגערעכנט, פאַרשטייט זיך, מדינת ישראל.

די ערשטע זיצונג פון קאָנגרעס, שבת אַוונט, האָט געעפנט און גע־פירט אַנשלאַ רייס, פאַרזיצער פון פרעזידיום פון דער „וועלט־פעדעראַציע פון פוילישע יידן“, דער טרייער פירער פון פוילישע יידן אין זייער צע־שפּרייטקייט. עס זענען געהערט געוואָרן פאַלגנדע רעפּעראַטן: דוד ספּאַרד, „די לאַגע פון די יידן אין פוילן“; ד״ר מ. באַרוויטש (פאַריז), די פוילישע רעגירונג, די יידן און מדינת ישראל“; סטעפּאַן גראַיעק, „דאָס פאַר־איביקן דעם זכר פונעם פוילישן יידנטום“; אדוו. צבי קלעמענטינאָוסקי, „דאָס הויז פון פוילישן יידנטום“ אין ישראל.

לאַמיר, אגב, דאָ דערציילן פאַלגנדעס: צווישן די יידן, וועלכע האָבן לעצטנס פאַרלאָזט פוילן און געקומען קיין ישראל, ווו זיי בויען זייערע נייע היימען, זענען אויך דאָ אַ צאָל געוועזענע אַקטיווע יידישע קאָמוניסטן, צווישן זיי — שרייבער, קינסטלער, קולטור־טוער און ענלעכע.

זוי ווערן וואַרעם אויפגענומען און גלייך איינגעאַרדנט אויף אַ גוטן אופן, מיט באַזונדערע אויפמערקזאַמקייט. זיי באַקומען פיינע וווינונגען, פאַסיקע שטעלעס מיט אַ גוטן געהאַלט און אַנדערע פאַרלייכטערונגען, העלפן זיי איינצוגלידערן זיך אין לעבן פון לאַנד.

דאָס אַלץ רופט ארויס אַ ביסל קינאה ביי אַנדערע יידישע שרייבער
און קולטור-טוער, וואָס שטאַמען פון פּוילן. פאַרוואָס — פרעגן זיי —
ווערן יידישע קאָמוניסטישע שרייבער און קולטור-טוער פון פּוילן אויפגע-
נומען און איינגעאַרדנט מיט אַזאַ ברייטער האַנט אין ישראל?

ענטפערט מען אין מדינת ישראל: ישראל איז געשאַפן געוואָרן און
ווערט געבויט פאַר יעדן ייד. ווער עס קומט זיך באַזעצן אין לאַנד, איז
אַן אונדזעריקער. און דאָס גילט אויך לגבי די געוועזענע יידישע קאָמו-
ניסטן פון פּוילן, וועלכע זיינען אַזוי מיאוס אָפגענאַרט און פאַראַרטן גע-
וואָרן פון זייערע פירער און אידעאָלאָגן. מיר האָפן, אַז איצט, אין מדינת
ישראל, וועלן זיי זיין גוטע יידן און וועלן נישט דינען פרעמדע געטער...
דער אמת איז, אַז אַלע ניי געקומענע עולים ווערן איצט, מיט גרויסע
אַנשטרענגונגען און באַמיאונגען, ווי געהעריק איינגעאַרדנט. צווישן זיי
זיינען דאָ אויך יידישע שרייבער, קולטור-טוער און געזעשאַפטלעכע טוער
פון פאַרשידענע לענדער, בתוכם פּוילן.

צווישן די אריינגעקומענע יידן-שרייבער פון פּוילן, וווּ זיי זענען גע-
ווען באַשעפטיקט אין דער קאָמוניסטישער פרעסע, געפינען זיך: וולאָדיסלאָוו
וויגאַדדסקי און אַרטור קאַוואַלסקי («טריבונאַ לודו»), יוסף גאַלדקאַרן
(«פּאַלקס-שטימע»), יאַדוויגאַ נורקעוויטש (פוילישע נייס-אַגענטור «פּאַפ»)
אַנטאַני גוטקאווסקי («פּאַליטיקאַ»), משה גאַלדפּאַרב (פּאַפ»), קאַראַל יאַ-
פּאַסיקע שטעלעס מיט אַ גוטן געהאַלט און אַנדערע פאַרלייכטערונגען, וואָס
וואַרסקי («גלאַס וויבזשעזשאַ»), מיכאַל גערשגעל («וויעטשור קאַטאַוויצקי»)
און אַנדערע.

צום וועלט-קאָנגרעס איז אויך געקומען אַ גרעסערע דעלעגאַציע פון
דעם אַמעריקאַנער פאַרבאַנד פון דער וועלט-פעדעראַציע פון פּוילישע יידן.
די דעלעגאַציע איז אָנגעפירט געוואָרן פון ד"ר מ. י. בידערמאַן און
י. זיפּע, פאַרזיצער און סעקרעטאַר פון דער אַמעריקאַנער פאַרבאַנד-
אַפטיילונג.

אין זיין אינטערעסאַנטן רעפּעראַט, אויף דער טעמע «דער קאַמף
קעגן אַנטיסעמיטיזם און נעאַ-נאַציזם», האָט ד"ר בידערמאַן אויסגערופן:
«ווער האָט זיך געקענט פאַרשטעלן, אַז אַ פּערטל יאַרהונדערט נאָכן מוראַ-

דיקן יידישן חורבן, נאך היטלערן, וועלן מיר ווייטער דארפן קעמפן קעגן אַנטיסעמיטיזם און געאַנאַציום אין זייערע פאַרשידענע פאַרמען? ווער האָט זיך געקענט פאַרשטעלן, אַז דער אַנטיסעמיטיזם און פינסטערע שנאה צו יידן וועלן אין אונדזער צייט נאך האָבן אַזאַ קאַלאַסאַלן כּוח?

אין נאָמען פון דער אַמעריקאַנער דעלעגאַציע האָט אָפּגעגעבן אַן אַלזייטיקן באַריכט י. זייפּע. ער האָט געשילדערט דאָס לעבן פון פּוילישע יידן אין אַמעריקע און זייער וויכטיקע ראַלע אין דעם אַמעריקאַנער יידישן לעבן. י. זייפּע האָט אויך אַנגעוויזן אויף דער וויכטיקייט פון צוזאַמענאַרבעט פון די יידיש-פּוילישע לאַנדסמאַנשאַפטן אין אַמעריקע און זייער פאַרבינדונג מיט דער „וועלט-פּעדעראַציע פון פּוילישע יידן“ אין ניו-יאָרק.

זייער דראַמאַטיש איז געווען דער אַרויסטריט פון דעם אַמעריקאַנער דעלעגאַט ה. בורשטיין, אַ געראַטעוועטער פון וואַרשעווער געטאָ און פון היט-לעריס טויט-לאַגערן. רעדנדיק וועגן דעם יידישן חורבן, ווען די גרויסע וועלט איז געווען גלייכגילטיק, האָט ה. בורשטיין, מיט טרערן אין די אויגן, אויסגערופן: „און אויך איצט, ווען די פינסטערע כּוחות פון רעכטס און פון לינקס גרייטן זיך צו פאַרניכטן די יידישע מדינה, איז שטום און טויט די וועלט. איר, יידן אין ישראל, גיט נייע קרבנות, אייערע טייערע קינדער, אייער יוגנט, זיינען געצווונגען אָפּצוגעבן זייערע יונגע לעבנס, אַז עס זאָל ביי יידן מער נישט זיין קיין אוישוויץ. פרעג איך, אַ געוועזענער קאַצעטלער, אַ געראַטעוועטער וואַרשעווער ייד, פאַרוואָס שווייגט די וועלט?“

דער באַוויסטער געלערנטער, פּראָפ. אריה טאַרטאַקאווער, וועלכער האָט געהאַלטן אַ רעפּעראַט וועגן דעם מהות פון פּוילישן יידנטום און זיין איצטיקן מצב, האָט געפרעגט: „ווי ביסטו געווען, וועלט! ווי ביסטו געווען, מענטשהייט! פאַרוואָס האָט מען דערלאָזט צו אַזאַ שחיטה איבערן יידן פאַלק? און ווי זיינען געווען מיר, יידן?“

שלום („סטעפּאַן“) גראַיעק, איינער פון די העלדישע קעמפּער בעתן אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ, האָט גערעדט וועגן דעם ווי אַזוי פּוילישע יידן דאַרפן פאַראייביקן זייערע גרויסע ווערטן אין מדינת ישראל.

„מיר, אין ישראל, לעבן דאָ אין כסדרדיקן געדענקען און דערמאָנען, וואָס די נאַצי־רוצחים האָבן געטאָן צו דעם פּוילישן יידנטום, ביי דער גלייכ־גילטיקייט פון דער וועלט. דער זכר פון יידישן חורבן איז אומאויפהערלעך אין אונדזערע הערצער און מוחות... ווידער קומען צו אונדז פּוילישע יידן — זאָגט גראַיעק — באַשמוצטע און פּאַרטריבענע פון ברוטאַלע מאַכט־האַבער, און זיי לעבן פאַר אונדז אויף פּונדאָסניי די לאַנגע רומפּולע גע־שיכטע פון פּוילישן יידנטום. צום גליק האָבן מיר איצט אַן אייגענע מדינה, וווּ מיר קענען ברידערלעך אויפנעמען די וואַגלעך און געטריבענע. עס איז נישט ווי אין יענער צייט, בעת דער צווייטער וועלט־מלחמה, ווען אַלע טירן און טויערן זיינען געווען געשלאָסן פאַר די פּאַרצווייפּל־טע יידן“.

פּראָפּ. דבּ סדן, פון דער ירושלימער אוניווערסיטעט האָט מיט טרערן אין די אויגן געזאָגט: „מיר זיינען די לעצטע פּוילישע יידן; מיר זיינען די לעצטע, וועלכע האָבן געקענט דאָס יידישע לעבן אין פּוילן. קיין שום שרייבער, פּאָעטן, קינסטלער, היסטאָריקער און אַנדערע, וואָס זיינען נישט געווען אַ טייל פון יידישן לעבן אין פּוילן, קענען דאָס נישט אַרויסברענגען אין זייערע שאַפּונגען. דעריבער דאַרפן מיר, דער לעצטער דור פון פּוילן, ווייטער טראַגן און אויפהאַלטן די גרויסע גייסיקע ירושה פון פּוילנס יידנטום, און דאָס אויך פאַראייביקן אויף שטענדיק“.

יעקב צור, געוויינטלעך ישראל־אַמבאַסאַדאָר אין אַרגענטינע און פּראַנק־רייך, פּאַרויצער פון קק"ל, האָט אין זיין רעפּעראַט אָנגעוויזן, אַז פּוילישע יידן האָבן פּונאַנדערגעטראַגן, אויסגעשפּרייט און געבויט אומעטום וווּ זיי זיינען געקומען אין דער וועלט, אַ יידיש־נאַציאָנאַלן, רעליגיעזן און קול־טורעלן לעבן, וואָס איז פּאַרוואַרצלט געוואָרן אויף שטענדיק. „נישט גע־קוקט אויף דעם — איז געווען זיין אויספיר — וואָס דאָס איז שוין טייל־ווייז אָפּגעשוואַכט געוואָרן, צוליב דער שמאַלער פּאַרבינדונג מיט די נייע דורות, דאַרף דער דערהויבענער גייסט פון פּוילישן יידנטום ווייטער אויפ־האַלטן און אָפּגעהיט ווערן, ווי אַ טייערער אוצר“.

אומעטום, אין פֿאַרשידענע לענדער, וווּ פּוילישע יידן לעבן צווישן פרעמדע פעלקער, קולטורן און שפּראַכן, האַלטן זיי ווייטער אויף און ציען דעם גייסטיקן המשך פון אַמאָליקן פּוילישן יידנטום. אַזוי אין זייערע היימען, און אַזוי אין געזעלשאַפטלעכן, נאַציאָנאַלן און קולטורעלן לעבן, אין וועלכן זיי זיינען זייער אַקטיוו. פּוילישע יידן זיינען אויך צווישן זיך ענג פֿאַרבונדן, ווי איין גרויסע, טרייע און אומצערריסבאַרע משפּחה.

דאָס אַלץ האָט זיך אויך קלאָר אָנגעזען: און מען האָט דאָס דייטלעך געפילט ביי דעם וועלט־קאָנגרעס, וואָס זיינע דעלעגאַטן האָבן מיט זיך געבראַכט אַ לעבעדיקן גרוס פון הונדערטער טויזנטער פּוילישע יידן, וועל־כע לעבן אין אַלע טיילן וועלט.

עס דאַרף דאָ דערמאַנט ווערן, אַז דער איצטיקער קאָנגרעס אין מדינת ישראל איז געווען דער צווייטער. דער ערשטער, וואָס איז אויך פֿאַרגע־קומען אין מדינת ישראל, איז געווען אין יאָר 1961. ביי יענעם קאָנגרעס איז טאַקע געגרינדעט געוואָרן די „וועלט־פעדעראַציע פון פּוילישע יידן“. איינע פון די הויפּט־אויפגאַבן פון דער „וועלט־פעדעראַציע פון פּוילישע יידן“ איז צו פֿאַרבינדן און איינשטעלן אַ נאָענטן קאָנטאַקט צווישן פּוילישע יידן אין אַלע טיילן וועלט. דאָס ווערט געטאָן דורך די פֿאַר־באַנד־אַפטיילונגען אין די לענדער.

די פּוילישע יידן אין פֿאַרשידענע לענדער, זיינען אַהינצו געקומען אין אַלע צייטן. פֿאַראַן אַזעלכע, וועלכע האָבן פֿאַרלאָזט פּוילן נאָך פֿאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה, און זיי זיינען געווען די יעניקע, וואָס האָבן די ערשטע געבראַכט דעם גייסט פון פּוילישן יידנטום צו אַ פרעמדער וועלט. אַזעלכע יידן זיינען אויך געווען פון די ערשטע צו שאַפן לאַנדס־מאַנשאַפּטן־אַרגאַניזאַציעס און סאַסייעטיס.

די דאָזיקע יידישע עמיגראַנטן פון פּוילן, וועלכע האָבן נאָך פֿאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה איינגעוואַנדערט אין פֿאַרשידענע לענדער, זיינען אויך געווען פון די ערשטע צו העלפן בויען און פֿאַרוואַרצלען אַ יידישן פֿאַלקס־לעבן אויף די ערטער וווּהיזן זיי זיינען געקומען.

אזוי איז אויך געווען מיט דער צווייטער גרופע פוילישע יידן, וועלכע זיינען אוועק פון זייער היימלאַנד צווישן סוף פון דער ערשטער און פארן אנהויב פון דער צווייטער וועלט-מלחמה. די דאזיקע, צוזאמען מיט די פריערדיקע, האָבן אין פאַרשידענע לענדער נאָך מער אויסגעשפּרייט און פאַרוואַרצלט דעם גייסט פון פוילישן יידנטום.

פון די באַריכטן, וואָס די דעלעגאַטן פון פאַרשידענע לענדער האָבן אָפּגעגעבן אויפן קאָנגרעס, און פון די פּריוואַטע שמועסן, וואָס איך האָב געהאַט מיט אַ היפּשער צאָל דעלעגאַטן, איז צו זען, אַז אומעטום אין יידיש-געזעלשאַפטלעכן און קולטור-און-פּאָלקס-לעבן, פאַרנעמען איצט פויליש-שע יידן דעם הויפט-פּלאַץ.

דער גייסט פון פוילישע יידן איז נאָך מער אויסגעברייטערט און פאַר-שטאַרקט געוואָרן נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה, ווען אין אַלע לענדער זיינען אַריינגעקומען פוילישע יידן געראַטעוועטע פון היטלער-גיהינום און פון די פאַרשיקונגען אין סאַוועט-רוסלאַנד, וווּ זיי זיינען געווען פּליטים אין צייט פון דער מלחמה.

די דאָזיקע יידן, זיינען אַ גאַר נייער עלעמענט אין דער פאַרבינדונג און שותפות מיט זייערע לאַנדסלייט, אינעם אויפהאַלטן אומעטום דעם ווונדערלעכן גייסט פון פאַרשניטענעם פוילישן יידנטום. אין זייער מער-הייט זיינען זיי יונגע מענטשן אַדער אין די מיטעלע יאָרן. די דאָזיקע געראַטעוועטע יידן זיינען איצט אַקטיוו אין פּריער-געשאַ-פענע אַרגאַניזאַציעס פון פוילישע יידן, ווי אויך אין אַנדערע געזעלשאַפטלעכע טעטיקייטן. אַסאַך פון די דאָזיקע האָבן אויך אויסגעבויט אייגענע אַרגאַ-ניזאַציעס, איבערהויפט אין ראַמען פון לאַנדסמאַנשאַפטן.

אויפן קאָנגרעס איז אַרויסגעבראַכט געוואָרן אַן אינטערעסאַנטע זאַך: די מערסטע פירער פון יידישע פּאָליטישע פּאַרטייען, פון געזעלשאַפט-לעכע, קולטור-און-הילפּס-אַרגאַניזאַציעס, אומעטום אין דער וועלט, זיינען פוילישע יידן. אַזעלכע פאַרנעמען איצט אויך אַן אויבן-אַז אין דער יידי-שער ליטעראַטור, קונסט, יידישע דערציונג און אַנדערע וויכטיקע געביטן אין יידישן לעבן.

VI

א דעלעגאט פון שוועדן האָט דערציילט, אַז פון די 14 טויזנט יידן אין שוועדן זיינען אַ העלפט געקומען נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה, און די מערסטע פון זיי זיינען פון פוילן.

פון אָנהויב — האָט ער דערציילט — האָט די „מאַזאַיקאַ“ (קהילה פון אַלט־איינגעזעסענע יידן) נישט געוואָלט אַרייננעמען די פוילישע יידן. אַלס מיטגלידער פון דער קהילה האָבן געקענט זיין נאָר אָפּשטאַ-מיקע פון אַלטע שוועדיש־יידישע דורות. איצט אָבער באַטרעפן פוילישע יידן אַ העלפט פון די מיטגלידער אין דער קהילה. כמעט אַלע זיינען זיי שווער געליטענע און על־פי־נס געראַטעוועטע. אָבער איצט העלפן זיי שוין אַנדערע, ניי געקומענע פון פוילן. דער „פאַריין פון פוילישע יידן“ אין שטאַקהאַלם האָט לעצטנס געהאַלפן ברענגען פון פוילן קיין שוועדן 16 יידישע פאַמיליעס, צוזאַמען 39 נפשות, צווישן זיי 16 יוגנטלעכע.

„מיר באַמיען זיך — האָט דער דעלעגאַט צוגעגעבן — צוצובינדן די דאָזיקע יוגנטלעכע צו יידישקייט, פון וואָס זיי זיינען געווען ביז איצט פולשטענדיק אָפּגעפרעמדט אין פוילן. באַזונדערס ווילן מיר אין זיי אַריינברענגען דעם גייסט פון מדינת ישראל, כדי זיי זאָלן עולה זיין קיין ישראל.“

אַ דעלעגאַט פון דער ווייטער מעלבאָרן, האָט באַריכטעט, אַז מיטן אַריינקומען פון די פוילישע יידן קיין אויסטראַליע, אין די יאָרן פון נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה, האָט זיך דאָס דאַרטיקע יידישע לעבן פול-שטענדיק געענדערט. פריער האָבן אין גאַנץ אויסטראַליע געווינט בלויז 35 טויזנט יידן, און איצט ציילט דער ישוב דאָרטן קנאַפע 80 טויזנט.

„מיר האָבן איבערגעטראָגן — האָט ער געזאָגט — אַ שטיק יידיש לעבן פון פוילן צו דער ווייטער אויסטראַלישער ערד. ביי אונדז זיינען דאָ אַלערליי לאַנדסמאַנשאַפטן פון פוילישע יידן. מיר זיינען די ערשטע און אַקטיווסטע אין דעם דאַרטיקן יידיש־פאַליטישן, נאַציאָנאַלן, געזעל-שאַפטלעכן, רעליגיעזן און קולטורעלן לעבן. מיר פאַרשעמען נישט אונדזער גרויסן יחוס.“

די פיל לאַנדסמאַנשאַפטן־אַרגאַניזאַציעס פון פוילישע יידן אין מעל-

בורן גרופירן זיך אַרום אַן אייגענעם גרויסן פּאַלקס־הויז, וווּ עס ווערן אַנגעפירט אַלע אַקטיוויטעטן. עס ווערט אפילו אַרויסגעגעבן אַן אייגענער זשורנאַל „דער לאַנדסמאַן“, וואָס העלפט נאָך מער צונויפצובינדן די פּאַר־שיידענע יידן אַפּשטאַמיקע פון פּוילן.

פון די פּוילישע יידן אין פּראַנקרייך האָט, צווישן אַנדערע, געבראַכט אַן אינטערעסאַנטן גרוס אַן אַרטאָדאָקסישער רב פון פּאַריז. ער שטאַמט פון אַ קליין שטעטל אין פּוילן, און ער האָט דורכגעמאַכט ליידן און פּיין אין לאַדזשער געטאָ.

דער רב — שטאַסקאַלאַ — דערציילט, אַז אין פּאַריז איז דאָ אַ גרויסע און גוטע אַרגאַניזאַציע (פּעדעראַציע), וווּ ס'זיינען אַנגעשלאָסן און זיינען טעטיק פּאַרשיידענע לאַנדסמאַנשאַפטן פון פּוילישע יידן. ביז דער צווייטער וועלט־מלחמה, האָט דער רב צוגעגעבן, זיינען פּוילישע יידן געווען היפש אַרויס־געשטויסן פון דעם אַלגעמיינעם יידישן לעבן אין פּאַריז. אָבער איצט איז גאָר אַנדערש. פּוילישע יידן פּאַרנעמען אומעטום אַן אויבן־אָן, מען רעכנט זיך מיט זייער מיינונג, זיי זיינען אַ וויכטיקער טייל פון יידישן ישוב אין פּראַנקרייך.

דער בעסטער סימן איז, אַז ער, אַ ייד פון אַ קליין שטעטל אין פּוילן, איז איצט רב אין דער פּאַריזער קאָנסיסטאָר־סינאַגאָגע, צוזאַמען מיט אַנדערע רבנים, איינגעזעסענע פּראַנצויזישע יידן.

דער רב האָט גערופן און געוואָרנט, אַז פּוילישע יידן זאָלן טאָן אַליק, כדי איבערצוגעבן די גרויסע גייסטיקע ווערטן פון פּוילישן יידנטום צו די נייע דורות. „מיר זיינען דער לעצטער דור פון אַמאָליקן גרויסן פּוילישן יידנטום און אויב מיר וועלן דאָס גישט טאָן, קען אַמאָל אַלץ ווערן פּאַרלוירן“.

דער רב האָט אויך אַפעלירט מיט רירנדע ווערטער, אַז עס זאָל ענדלעך איינגעשטעלט ווערן אַ באַשטימטער טאָג אין יאָר, מיט אַן „אינג־הייטלעכן נוסח, צו ערן דעם אַנדיינק פון די מיליאָנען אומגעבראַכטע פּוילישע יידן — מאַרטירער, העלדן און קדושים, און גישט יעדער זאָל מאַכן „שבת פּאַר זיך“.

איך האָב אויך באַגעגנט פּוילישע יידן פון עסטרייך און דייטשלאַנד.

וואָס שײַך עסטרייך, לעבן דאָרט איצט אין אַלגעמייַן אַ צען טויזנט יידן, צווישן זיי אַ קליינע צאָל פּוילישע.

„מיר, די קליינע צאָל פּוילישע יידן אין ווין — האָט צו מיר גע- זאָגט איינער פון עסטרייך — לעבן אין איינזאַמקייט און בענקשאַפט. מיר האָלטן זיך דעריבער ווי איין טרייע, פּאַרטרויערטע משפּחה. מיר וועלן אָבער דאָרט נישט בלייבן. דאָס ביסל פּוילישע יידן פון ווין וועלן אין קורצן עולה זיין קיין ישראל. דאָ איז אונדזער היים, מיר ווילן לעבן צווישן אייגענע...“

מיט פּאַרשעמטע אויגן האָט צו מיר גערעדט אַ פּוילישער ייד פון דייטשלאַנד. אין יענעם לאַנד, וואָס זיין פּאַלק האָט געבוירן די מערדער פון אונדזער פּאַלק, לעבן איצט אַ היפשע צאָל פּוילישע יידן. גראָד זיינען דאָס אַזעלכע, וועלכע זיינען געפייניקט געוואָרן פון די נאַציס און ערשט נאָך דער מלחמה האָבן זיי זיך באַזעצט אין דייטשלאַנד. אַט דאָס לאַנד, וואָס איז דורכגעווייקט מיט יידיש בלוט און טרערן, האָבן זיי אויסגע- קליבן פאַר זייער נייער היים.

אין בעלגיע, ווו דער קליינער יידישער ישוב ציילט אַרום 35 טויזנט, איז אויך דאָ אַ גרויסע צאָל פּוילישע יידן. און ווי דאָס איז אומעטום, זיינען זיי אויך זייער אַקטיוו אין גייסט פון פּוילישן יידנטום, וואָס העלפט אויך שטאַרקן יידיש-פּאַלקס-לעבן בכלל.

ס'האָבן זיך אויך באַטייליקט גרעסערע דעלעגאַציעס פון לענדער פון לאַטיין-אַמעריקע: אַרגענטינע, בראַזיל, אורוגוואַי און טשילע. ווי באַווסט איז אין יענעם קאָנטינענט, ווו עס לעבן ביי אַ מיליאָן יידן, אַ פּאַרצווייג- טער יידישער פּאַלקס-לעבן. פון די באַריכטן איז צו זען, אַן אומעטום שפּילן דאָרט אַ וויכטיקע ראָלע פּוילישע יידן.

„ביי אונדז אין אַרגענטינע — האָט באַריכטעט אַ דעלעגאַט פון בוענאָס איירעס — שפּילן די פּוילישע יידן אַ וויכטיקע ראָלע אומעטום. אויב דאָס יידישע לעבן אין אַרגענטינע און אין אַנדערע לענדער אין לאַטיין-אַמעריקע איז געבויט אויף דעמאָקראַטישע יסודות; אויב מיר האָבן גוטע אַרגאַניזירטע קהילות, אַ פיינעם שול-וועזן, פּאַרשיידענע גרויסע געזעלשאַפטלעכע און קולטורעלע אונטערנעמונגען, סעמינאַרן, פּאַרלאָגן

און א פארשפרייטע יידישע פרעסע — איז דאס אלץ צו פארדאנקען די ענערגיע און דינאמיזם פון פוילישע יידן.

אין ארגענטינע זיינען זיי פאראייניקט אין א גרויסן צענטראלן פאָר- באַנד, וואָס פירט אָן ברייטע געזעלשאַפטלעכע און קולטורעלע טעטי- קייטן. און האָט מיט אַ קורצער צייט צוריק אויסגעבויט אין בוענאָס איירעס אַ גרויס אייגן הויז, וווּ עס זענען קאָנצענטרירט אַלע פוילישע לאַנדס- מאַנשאַפטן. דאָס הויז טראַגט דעם נאָמען פון באַרימטן היסטאָריקער שמעון דובנאָוו, וועלכער איז אומגעבראַכט געוואָרן דורך די נאַציס.

מען האָט אויפן קאָנגרעס אויך געהערט אַ גרוס פון די פוילישע יידן אין ענגלאַנד, וווּ עס לעבן איצט צוזאַמען אַ האַלבער מיליאָן יידן. אויך דאָרט, כאָטש דאָס יידישע פּאָלקס-לעבן איז אָפּגעשוואַכט צוליב דעם, וואָס אַלע יאָרן קומען נישט אַריין קיין נייע אימיגראַנטן, זיינען פוילישע יידן זייער אַנזעעוודיק אין יידיש-געזעלשאַפטלעכן לעבן. עס איז כדאי צוצוגעבן נאָך אייניקע וויכטיקע פרטים וועגן פוילישע יידן אין אַמעריקע.

אין אַמעריקע, וווּ עס לעבן איצט ביי זעקס מיליאָן יידן, אַ קנאַפע העלפט פון אונדזער וועלט-פּאָלק, פאַרנעמען פוילישע יידן אומעטום אַ וויכ- טיקן פּלאַץ אין דער יידישער ליטעראַטור, פרעסע, טעאַטער, דערציאָונגס- וועזן, קולטור-געזעלשאַפטלעכע אַקטיוויטעטן, אין די טרעיד-יוניאָנס און אויף אַנדערע געביטן. אין אַלע גרויסע נאַציאָנאַלע אַרגאַניזאַציעס פון הילפס-אַרבעט פאַר יידן אומעטום, באַזונדערס פאַר מדינת-ישׂראל, זיינען פוילישע יידן צווישן די וויכטיקסטע פירער און אַקטיווע טוער.

בלויז אין ניו-יאָרק זיינען דאָ ביי 450 לאַנדסמאַנשאַפטן-אַרגאַניזאַציעס און סאַסייעטיס פון פוילישע יידן. זיי נעמען אַרום פיל צענדליקער טוי- זנטער פוילישע יידן, אויך די צוויי גרויסע פּאָלקס-אַרדנס, דער אַרבע- טער-רינג און דער יידיש-נאַציאָנאַלער אַרבעטער-פאַרבאַנד, האָבן אין זיי- ערע רייען אַ גרויסע צאָל פוילישע יידן.

די אָפּטיילונג פון דער „וועלט-פעדעראַציע פון פוילישע יידן“ אין ניו-יאָרק טרעט איצט צו צו וויכטיקע אַקטיווע טעטיקייטן. אויך אין קאַנאַדע, וווּ עס לעבן איבער 200 טויזנט יידן, זיינען פוילישע

יידן צווישן די אַקטיווסטע. וועגן דעם אַלץ האָבן דערציילט דעלעגאַטן פון אַמעריקע און קאַנאַדע.

„מיר — האָט געזאָגט אַ דעלעגאַט פון קאַנאַדע — האָבן מיט טריי-שאַפט פאַרוואַרצלט און פאַרשפּרייט דעם גייסט פון פּוילישן יידנטום. הויפטזעכלעך ווערט דאָס געטאָן דורך די גוט-אַרגאַניזירטע לאַנדסמאַן-שאַפטן, וואָס טראָגן די נעמען פון אַמאָליקע קהילות אין פּוילישע שטעט. ווען איר קומט אין טאַראַנטאָ אָדער מאַנטרעאַל האָט איר דעם איינדרוק, אַז איר זענט אין אַמאָליקן ראַדאָם, קאַליש, זגערזש, שידלאָוויצע, אָדער אַן אַנדער שטאָט און שטעטל.“

VII

דעם גייסט פון פּוילישן יידנטום פילט מען אַמשטאַרקסטן אין מדינת ישראל. פון אַמאָליקע צייטן און ביז היינט ברענגט אַריין יעדער נייער שטראָם פון פּוילישע יידן אַ סאָך אויפלעבונג און לייגט זיין שטעמפל אויפן לעבן אין ישראל. דאָס שליסט איין אויך יידיש...

פון פּוילן זענען געקומען טויזנטער חלוצים-אידעאָליסטן, בויער פון קיבוצים, פון אינדוסטרי און מלאכה און אַרבעט אין אַלע צווייגן, איינ-שליסלעך דאָס טריקענען זומפן און פּלאַסטערן שאַסייען. פּוילישע יידן האָבן מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ טרייב-קראַפט אויפן געביט פון עליה. נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה, נאָכן חורבן, זיינען עולה געווען קרוב 200.000 פּוילישע יידן.

* * *

אין מדינת ישראל זיינען פּוילישע יידן אַ דאָמינירנדער כוח. מיט זייער ענערגיע און אימפעט האָבן זיי אין דער יידישער מדינה איבערגע-פּלאַנצט און פאַרפּלאַנצט דעם דערהויבענעם גייסט פון אַמאָליקן יידישן לעבן אין פּוילן. זיי פאַרנעמען איצט די העכסטע פּלעצער אין דער ישראל-רעגירונג, אין דער וויסנשאַפט און טעכניק, אין אַרבעט און בוי פון דער מדינה.

זיי זיינען אויך אויף די העכסטע פּאָזיציעס אין דער ישראל-אַרמיי, זיי צייכענען זיך אויס אַלס העלדישע קעמפּער קעגן שונא. מיט די אויס-

געברענטע נומערס אויף זייערע הענט, פון אוישוויץ און פון אנדערע היטלער-לאגערן. האָבן פּוילישע יידן אין יאָר 1948 געהאַלפן אויסקעמפן די יידישע מדינה.

צווישן די העלדישע פּאַרטיידיקער פון מדינת ישראל זיינען איצט שוין זין פון געראַטעוועטע פּוילישע יידן. פיל פון זיי האָבן זיך אויסגע-צייכנט אין דער „זעקס טאַגיקער מלחמה“. „מיר געדענקען גוט — זאָגן אַזעלכע — די טרויעריקע נומערן אויף די הענט פון אונדזערע טאַטעס און מאַמעס. מיר ווייסן גוט, וואָס זיי האָבן איבערגעלעבט. דאָס האָט אונדז געגעבן אַ לעקציע — מיר וועלן נישט דערלאָזן צו אַ נייעם אוישוויץ...“

* * *

די גרויסע פייערלעכע דערעפענונג פון וועלט-קאָנגרעס פון פּוילישע יידן, וואָס איז איצט פּאַרגעקומען אין מדינת ישראל, איז געווען זונטיק דעם 13טן אַפּריל, אין „היכל התרבות“ (פּאַלאַץ פון קולטור), אין תּל-אביב. צו באַגריסן דעם קאָנגרעס זיינען געקומען העכער דריי טויזנט יידן, איבערהויפט אַפּשטאַמיקע פון פּוילן.

אַלץ האָט דערמאָנט די אַמאַליקע יידישע מאַסן-פּאַרזאַמלונגען אין פּאַרמלחמהדיקע וואַרשע, לאַדזש, קראַקע אַדער אנדערע שטעט אין פּוילן. דעם פּאַרויץ פון דעם אימפּאַזאַנטן אַוונט האָט געפירט אנשל רייס, פון דער „וועלט-פעדעראַציע פון פּוילישע יידן“.

„מיר, פּוילישע יידן — האָט רייס ווי אויסגעוויינט — טראָגן מיט זיך אַ הייליקע גייסטיקע ירושה, וואָס מוז אַפּגעהיט ווערן ווי אַ טרייער אוצר. דער גרויסער גייסט פון פּוילישן יידנטום, וואָס איז טיף פּאַרפּלאַנצט געוואָרן אומעטום וווּ עס לעבן יידן, מוז פּאַרבלייבן אויף אַלע אייביקייטן. לאַמיר שטענדיק געדענקען אונדזערע ברידער און שוועסטער, וועלכע זענען אויף אַזאַ אכזריותדיקן אופן אומגעבראַכט געוואָרן אויף דער פּוילי-שער ערד. לאַמיר פּאַראייביקן אַלץ, וואָס דאָס פּוילישע יידנטום האָט גע-שאַפן. אַ שאַנדע אויף די קעפּ פון די איצטיקע הערשער פון קאָמוניסטישן פּוילן, וועלכע באַליידיקן און שענדן דעם גרויסן נאַמען פון פּוילישן יידנטום! מיר וועלן זיי דאָס קיינמאַל נישט מוחל זיין.“

דער ערשטער טייל פון אָונט איז געווען אַ "יזכור" פאַר די אומגע-
בראַכטע יידן אין פּוילן. דער גרויסער ווילנער יידישער פּאַלקס-כאַר פון
תל-אביב, האָט געזונגען פּאַסיקע לידער, כמעט אַלע אין יידיש. הרב
יצחק ידידיה פּרענקעל, איינער פון די פירער פון פּוילישע יידן אין
ישראל, האָט אויף אַ רירנדן אופן דורכגעפירט די אזכרה. דער אַרבעטס-
מיניסטער פון מדינת ישראל, יוסף אלמוגי, אַליין אַ פּוילישער ייד פון
הרוביעשאָוו, האָט גערעדט צום עולם אין טיף רירנדע ווערטער.
"פּוילן פּאַרטרייבט איצט דאָס לעצטע ביסל יידן — האָט מיניסטער
אַלמוגי געזאָגט — די וואָס זענען פּאַרבליבן פון דעם גלאָררייכן פּוילישן
יידנטום, נאָך דעם היטלער-קאַטאַקליזם. און זיי קומען צו אונדז אין דער
יידישער מדינה, וווּ מיר נעמען זיי אויף ווי טרייע טאַטע-מאַמע נעמען
אויף זייערע וואַגל-קינדער. דאָ, אין מדינת ישראל, וועלן זיי איצט אויפ-
בויען זייערע נייע, גליקלעכע און צופרידענע היימען".

* * *

ביז גאַר גערירט איז געווען דער עולם, ווען דריי ספרדישע יינגלעך
האַבן אַריינמאַרשירט אויף דער סצענע מיט אַ האַלב-צעריסענער און
פאַרברענטער בלויווייסער פאַן, וואָס די העלדישע קעמפּער האַבן מיט
זיך געהאַט בעתן אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ. דאָס איז אַ פאַן פון
יידישן קאַמף און שטאַלץ, וואָס איז געראַטעוועט געוואָרן קיין ארץ-ישראל.
טרויעריקע מוזיק האָט צוגעשפּילט: זאָג נישט קיינמאַל אַז דו גייסט דעם
לעצטן וועג... דערביי האַבן ליכט-עפּעקטן אַרויסגעבראַכט נעמען פון
פאַרשידענע אַמאַליקע בליענדע קהילות.

עס קומט אַרויף דער באַרימטער אַרטיסט פון "הבימה", שמעון פינ-
קעל, וועלכער שטאַמט פון גראַדנע, און אויף אַ מייסטערהאַפּטן אופן רע-
ציטירט ער טיילן פון חיים חייפּערס "דער פאַראַד פון די קעמפּער" —
אַ לויב-געזאַנג פאַר די העלדישע פּאַרטיידיקער פון מדינת ישראל בעת
דער "זעקס טאַגיקער מלחמה", וועמען עס האָט באַגלייט דער גייסט פון
די גיבורים-ווידערשטענדלער אין וואַרשעווער געטאָ, ווי אויך פון די
באַפּרייער פון כּותל מערבי.

"דער כּותל מערבי געהערט האָט שוין תּפילות אַ סך, דער כּותל

געזען האָט שוין מויערן פּאַלן אין קראָך, דער כּוּתל געפּילט האָט די הענט פּון פּיל קלאַנגדע פּרויען, וואָס שטופּן אים קוויטלעך צווישן די שטיינער די גרויע, דער כּוּתל געזען האָט ווי ר' יהודה הלוי ווערט געבן אים איבערגעפּאַרן, דער כּוּתל געזען האָט ווי ס'ווערן געקרוינט און עס פּאַלן קיסרים, דער כּוּתל געזען האָט שוין טויונטער זאָכן אָט ביי די שטיינער, נאָר נישט געזען האָט דער כּוּתל נאָך קיינמאָל קיין קעמפּער וואָס וויינען..."

* * *

יעדער פּלאַץ אין מדינת ישראל איז אָנגעזאַפּט מיט אַרבעט, שווייס און בלוט פּון פּוילישע יידן, און אויך מיטן גייסט פּון פּוילישן יידנטום. פּוילישע יידן אין ישראל, אַלט-איינגעזעסענע און ניי-געקומענע, פּאַר-געמען אומעטום וויכטיקע פּאַזיציעס.

אין אַ גרויסער מאָס איז דאָס אַלץ אויך דערפּאַר, ווייל פּוילישע יידן אין ישראל זיינען גוט אַרגאַניזירט צווישן זיך, זיי פירן אָן וויכטיקע אַקטיוויטעטן אין אייגענעם גייסט; זיי לאָזן נישט איבעררייסן דעם גאַל-דענעם פּאַדים פּון פּוילישן יידנטום. הויפטזעכלעך ווערט דאָס דאַרט גע-טאָן דורך די אומצאָליקע לאַנדסמאַנשאַפּטן-אַרגאַניזאַציעס, וואָס פירן כּסדר דורך וויכטיקע געזעלשאַפּטלעכע קולטור-אַקטיוויטעטן.

אין אַ גרויסער מאָס איז דאָס דערפּאַר, ווייל די הונדערטער לאַנדס-מאַנשאַפּטן זיינען אָנגעשלאָסן און פּאַראייניקט אַרום דעם „פּאַרבאַנד פּון פּוילישע יידן“ (התאחדות עולי פּוילין בישראל), וואָס איז אויך ענג פּאַר-בונדן מיט דער „וועלט-פּעדעראַציע פּון פּוילישע יידן“. אַ דאַנק דער דאָזיקער צענטראַלע ווערט אויך אָנגעפירט אַ ברייטע פּאַראייניקטע הילפּס-אַרבעט פּאַר פּוילישע יידן.

דאָס ווערט געטאָן דורך אַ ספּעציעלער קליטה-אַפּטיילונג ביים פּאַר-באַנד פּון די פּוילישע יידן. די דאָזיקע אַפּטיילונג ווערט אָנגעפירט פּון אַ ספּעציעלן קאָמיטעט, וואָס איז אונטער דער לייטונג פּון פּרוי מעליע ראַטענשטרייך, די טאַכטער פּון באַוואָוסטן יידישן זשורנאַליסט משה פּראַסטיק.

די קליטה-אַפּטיילונג העלפּט מיט באַזאַרגן וווינוגען, שאַפּן פּאַסיקע

אַרבעט, פאך־אויסבילדונג, יורידישע און מעדיצינישע הילף, געלט־שטיצע און ענלעכעס. עס ווערט אויך פיל געטאָן צו העלפן אלמנות און יתומים פון פוילישע יידן, עלטערע מענטשן, אינוואַלידן; מען העלפט חתונה מאַכן קינדער פון נייע עולים, מען גיט סטיפענדיעס צו שילער... —

ביים פאַרבאַנד איז אויך דאָ אַ ליי־קאַסע, וואָס גיט אַרויס צו לאַנדס־לייט גרעסערע הלוואות אָן פּראָצענט, און דאָס איז פון וויכטיקער באַדיי־טונג. די ליי־קאַסע אַרבעט מיט אַ קאַפיטאַל פון אַ האַלבן מיליאָן ישראל־פּונט. ביי אַיצט האָט די קאַסע שוין אַרויסגעגעבן איבער זיבן טויזנט הלוואות, אויף דער סומע פון העכער פיר מיליאָן פּונט. אַט די ענגע אַרגאַניזאַציאָנעלע צוזאַמענאַרבעט און גרויסע הילפס־גרייטקייט העלפן נאָך מער שטאַרקן און פאַרפּעסטיקן די גרויסע פאַרבינדונג ביי די הונד־דערטער טויזנטער פוילישע יידן אין מדינת ישראל.

* * *

דער פאַרבאַנד און די לאַנדסמאַנשאַפּטן אין ישראל זיינען פון די ערשטע און ענערגישסטע צו פאַראייביקן אויף אַ פּאַסיקן אופן דעם זכר פונעם פוילישן יידנטום.

די מערסטע לאַנדסמאַנשאַפּטן האָבן אַרויסגעגעבן הונדערטער וויר־דיקע זיכור־ביכער, געווידמעט דעם לעבן און אומקום פון די יידן אין זייערע אַמאָליקע שטעט און שטעטלעך אין פוילן.

אויפן הר־ציון אין ירושלים האָבן זיי אויפגעשטעלט הונדערטער סימבאָלישע מצבות, געווידמעט די פאַרניכטעטע קהילות. אין ישראל ווערן אויך נאָכאַנאַנד פאַרפלאַנצט ביימער און גאַנצע וועלדער צום אַנדענק פון די קהילות.

אין מדינת ישראל פירט זיך, אַז שולעס אַדאַפּטירן דעם זכר פון אַמאָליקע שטעט און שטעטלעך אין פוילן, רוסלאַנד, רומעניע און אַנדערע, וווּ עס האָבן געלעבט און געשאַפן יידן. די געגעבענע שולע האָט „איר“ שטאַט צי שטעטל, וועמענס געשיכטע ווערט שטודירט דורך די תלמידים און וועמענס אַנדענק עס ווערט דורך זיי געערט. עס גייט און שאַפט זיך אַ הערלעכע טראַדיציע פון אידענטיפיקאַציע צווישן דעם יונגן דור אין ישראל מיטן שאַפן און ליידן פון דעם גלות־יידנטום.

VIII

אויפן קאנגרעס זיינען אויך באהאנדלט געווארן די פראבלעמען, וואס פוילישע יידן האבן איצט אין פארשיידענע לענדער. הויפטזעכלעך איז דאס איצט פארבונדן מיט דעם יונגן דור, ווי אויך מיט די געפארן וואס לויפערן, בכלל אויף יידן אין געוויסע ערטער.

א פראמינענטן ארט אין די אפהאנדלונגען האט פארנומען די עליה און, בכלל, דער קשר מיט מדינת ישראל.

„פון זינט עס איז אנטשטאנען מדינת ישראל — האט געזאגט א דע-לעגאט פון לאטיין-אמעריקע — האבן מיר גאר אן אנדערן ווערט און אנזען ביי דער ארומיקער באפעלקערונג. מען קוקט אויף אונדז מיט ווירדע, מען האט פאר אונדז גרויס דרך ארץ. אויב, חלילה, מדינת ישראל וואלט נישט ארויס זיגרייך אין דער „זעקס טאגיקער מלחמה“, וואלטן מיר אויך צעשטויבט און צעריבן געווארן. מיר וואלטן איצט נישט געהאט, אלס יידן, קיין שום ווערט...“

א דעלעגאט פון בוענאס איירעס האט דערציילט, אז מיט א צייט צוריק האבן די יידישע קאמוניסטן נאך געהאט אן איינפלוס צווישן די פוילישע יידן אין ארגענטינע. שפעטער זיינען זיי געווארן א ביסל שוואך-כער. אבער נאך דער „זעקס טאגיקער מלחמה“ זיינען די מערסטע יידישע קאמוניסטן אוועק פון יענע רייען. איצט זיינען זיי אקטיוו אין די יידיש-נאציאנאלע לאנדסמאנשאפטן פון פוילישע יידן. ענלעכעס האט מען אויך געהערט פון דעלעגאטן פון פארשיידענע אנדערע לענדער.

געוויסע דעלעגאטן האבן אין זייערע באריכטן ארויסגעבראכט די זארג איבער דער שוואכער פארבינדונג פון פוילישע יידן מיט זייערע דערוואקסענע קינדער. מען האט געהערט וועגן דער אסימילאציע, וואס רייסט שטיקער פון יידישן לעבן, און אויך טראגישע פאקטן וועגן גע-מישטע חתונות. „מיר ווייסן — האט איין דעלעגאט געזאגט — אז דאס איז אן אלגעמיינער פלאג, אבער דאס איז א קנאפער טרייסט פאר אונדז, פוילישע יידן.“

געווען דעלעגאטן, וואס האבן געטענה'ט, אז טאטע-מאמע זיינען אליין אין דעם שולדיק. מען האט זיך אפגעהאלטן פון לערנען די קינדער

יידישע געשיכטע, תנ"ך, יידיש, העברעיש און ענלעכעס. אַנדערע האָבן ווייניק צוגעבונדן זייערע קינדער צו מדינת ישראל. עס איז דעריבער קיין ווונדער נישט, אַז פיל פון דעם יונגן דור ווייסן ווייניק וועגן יידישקייט.

די דעלעגאַטן האָבן ארויסגעלאָזט אַ דרינגענדן רוף צו די פּוילישע יידן אומעטום. „לאַמיר ראַטעווען אונדזערע קינדער — זאָגט זיך אין דעם רוף — דורך געבן זיי אַ יידיש-נאַציאָנאַלע און רעליגיעזע דער-ציונג, דורך צובינדן זיי צו יידישקייט און יידישע ווערטן, און דורך פאַר-בינדן זיי אויף אַן ענגן אופן מיט מדינת ישראל! לאַמיר דאָס טאָן מיט אַלע אַנשטרענגונגען, כל זמן עס איז נישט שפעט!“

אין דער דאָזיקער דראַמאַטישער דעבאַטע אויפן קאָנגרעס האָט מען אויך געהערט די הויכע שטימע פון ישראל-דעלעגאַטן.

„עס איז גוט — האָט איינער פון זיי געזאָגט — וואָס פּוילישע יידן האַלטן אומעטום דעם גייסט און די ווערטן פון פּוילישן יידנטום. אָבער דאָס איז נישט אַלץ. מיר, אין ישראל, ווילן, אַז פּוילישע יידן זאָלן קומען צו אונדז אין לאַנד, לעבן און שאַפן און קעמפן מיט אונדז צוזאַמען.“

מען האָט כסדר געהערט אַ רוף, אַז פּוילישע יידן גלייך מיט אַנדערע און מער פון זיי, זאָלן קומען זיך באַזעצן אין מדינת ישראל. „אויב יידן אין דער וועלט וועלן דאָס נישט פאַרשטיין — האָט אויסגערופן אַ פּוילישער ייד פון חיפה — וועט, חלילה, גייסטיק אומקומען דאָס יידישע פאַלק, און צוזאַמען מיט דעם וועט שטיין אין געפאַר מדינת ישראל. ישראל קען חלילה, נישט עקזיסטירן אויב וואָס מער יידן וועלן נישט אַהערקומען. און יידישע ישובים איבער דער וועלט וועלן נישט עקזיס-טירן, אויב עס וועט נישט זיין געזיכערט מדינת ישראל.“

„קומט אַלע — האָט געזאָגט אַ צווייטער, פון תּל-אביב — קומט עלטערע, יונגערע, קינדער, מיר וועלן אייך העלפן דאָ אין ישראל. ווען מיר זיינען געקומען קיין ישראל האָבן מיר געוואוסט, אַז מיר וועלן נישט האָבן קיין שלום מיט די אַרומיקע שכנים. אויב אָבער מיר וועלן דאָ זיין גרויס און שטאַרק, וועלן מיר געוויס האָבן שלום...“

אינוש. אַנש'ל רייס, וועטעראַן פון דער ציוניסטישער אַרבעטער-באַווע-
גונג, פאַרזיצער פון דער „וועלט-פעדעראַציע פון פוילישע יידן“, האָט
געשפּילט אַ גאָר וויכטיקע ראָלע ביי דעם איצטיקן קאַנגרעס.

אין זיינע רעדעס אויפן קאַנגרעס, האָט א. רייס געשילדערט די גע-
שיכטע פון פוילישן יידנטום, וואָס פאַרנעמט דעם אויבן-אַן אין דער
געשיכטע פון גאַנצן מזרח-איראָפּעיִשן יידנטום, און גאָר אַ בכבודיקן
פּלאַץ אין דער יידישער געשיכטע, בכלל.

„פויליש יידנטום מיינט קנאַפע טויזנט יאָר פון לעבן און שאַפן, פון
איין זייט, און פאַרפּאָלגונגען, דערנידערונג, רעכטלאָזיקייט, חורבן און
פאַרוויסטונג — פון דער צווייטער זעט. דאָס איז די געשיכטע פון אַ ביי-
טערן געראַנגל און אַן אומאויפהערלעכער קאַמף פאַר נאַציאָנאַלע, סאַציאַלע,
מענטשלעכע און בירגערלעכע רעכט — אַ קאַמף פאַר מענטשלעכן כבוד.“

„איינע פון די הויפּט-אויפגאַבן פון פוילישע יידן, זאָגט רייס, איז
צו פאַראייביקן דאָס ווונדערלעכע קאַפיטל פון פוילישן יידנטום. פון אַנ-
הויב, זינט זיין אַנטשטייאונג, ביזן טראַגישן סוף ביי היטלערן, מיר מוזן
צונויפזאַמלען, פאַרשן און אָפהיטן אַלץ וואָס האָט אַ שייכות מיטן אויפבלי,
לעבן און אונטערגאַנג פון פוילישן יידנטום. מיר מוזן דאָס פאַראייביקן
פאַר זיך און פאַר די קומענדיקע דורות.“

ביי דעם וועלט-צוזאַמענפאַר אין תל-אביב איז אויך אַרויסגעבראַכט
געוואָרן לויב און אַנערקענונג פאַר פוילישע יידן אומעטום, פאַר זייער
איבערגעגעבנקייט צו מדינת ישראל.

„מיר, פוילישע יידן — האָט געזאָגט אַ דעלעגאַט פון תל-אביב —
האַבן מיט אונדזער חלוצים, איניציאַטיוו און אַנטרעננונגען געהאַלפן
אויסטרעטן דעם וועג פון דער יידישער מדינה. מיר זענען מיט דעם
שטאַלי, גלייך אַזוי שטאַלצירן מיר מיט דעם, וואָס פוילישע יידן, אומע-
טום אין דער וועלט, העלפן מדינת ישראל. געבענטשט זאָלן זיין זייערע
הענט!“

אַנדערע דעלעגאַטן פון ישראל האָבן געפּאָדערט מער: „מיר ווילן,
אַז וואָס מער פוילישע יידן זאָלן עולה זיין אַדער, לפחות, שיקן זייערע

קינדער קיין ישראל, דאָ צו לעבן און שאַפן. דאָס וועט פיל פון זיי אויך ראַטעווען פון ייִדיש־נאַציאָנאַלן און גייסטיקן אונטערגאַנג.

IX

ביים סוף פון קאַנגרעס זיינען אָנגענומען געוואָרן וויכטיקע באַשלוסן און רעזאָלוציעס פון גרויסער באַדייטונג פאַר פּוילישע יידן אומעטום. די 150 דעלעגאַטן, פון 14 לענדער, האָבן דורך דעם אויך מאַניפעסטירט דעם ווילן און גרייטקייט פון הונדערטער טויזנטער פּוילישע יידן. עס איז אָנגענומען געוואָרן אַ שאַרפע רעזאָלוציע קעגן דער איצטי־קער קאָמוניסטישער רעגירונג אין פּוילן פאַר איר צעיושעטער אַנטיסע־מיטישער פּאָליטיק, פאַר אַפּווישן און ליקווידירן דאָס לעצט ביסל ייִדיש לעבן אין לאַנד און פאַר דער וויסער און ווילדער העצע קעגן מדינת ישראל.

גלייכצייטיק איז אָנגענומען געוואָרן אַ פּראָטעסט קעגן די הערשער פון מאַסקווע פאַר אונטערדריקן און דיסקרימינירן דאָס ייִדישע לעבן אין סאָוועט־רוסלאַנד.

עס איז אויך אָנגענומען געוואָרן אַ רעזאָלוציע, וואָס פּאָדערט ביי די רעגירונגען פון מערב און מזרח־דייטשלאַנד, אַז דאָרטן זאָל אויסגע־ראַטן ווערן יעדער שפור פון נעאַ־נאַציזם. ס'איז אויך אויסגעדריקט געוואָרן פּראָטעסט און פאַרדאַמונג קעגן די אויפלעבונג פון נעאַ־נאַציזם, אַנטיסעמיטיזם און ראַסיזם אין פאַרשיידענע אַנדערע לענדער. די רעזאָ־לוציע רופט יידן אומעטום צו כסדרדיקער וואַכזאַמקייט.

אַ ספּעציעלע ווענדונג איז איבערגעשיקט געוואָרן צו דער רעגירונג פון מערב־דייטשלאַנד, פון וועלכער עס ווערט געפּאָדערט, צו זאָרגן דער־פאַר, אַז יידן פון פּוילן און אַנדערע לענדער, זאָלן באַקומען זייערע גע־רעכטע אַנטשעדיקונגען פאַר זייערע ליידן און פּיין ביי די נאַציס.

אין אַ ספּעציעלער רעזאָלוציע איז געוואָרן אויסגעדריקט באַווונדע־רונג און אַנערקענונג פאַר די בויער, אַפּהיטער און פאַרטידיקער פון מדינת ישראל. דערביי איז געמאַכט געוואָרן אַ דרינגנדער רוף צו אַלע פּוילישע יידן אין דער גאַרער וועלט, נאָך מער צו פאַרשטאַרקן און פאַר־

גרעסערן די הילף פאר דער יידישער מדינה. עס ווערט אויך גערופן, אן פוילישע יידן זאלן קומען זיך באזעצן אין ישראל, אדער לפחות שיקן זייערע דערוואקסענע קינדער.

אן אנדער רעזאלוציע רופט פוילישע יידן פארשטארקן און פאר-פעסטיקן יידיש לעבן אומעטום ווו זיי לעבן.

עס איז אנגעוויזן געווארן, אז די אקטיוויטעטן פון פוילישע יידן, דורך זייערע לאַנדסמאָנשאַפטן, דאַרפן כסדר פאַרשטאַרקט און אויסגע-ברייטערט ווערן. דאָס דאַרף באַזונדערס געטאָן ווערן אין ענגער צוזאַ-מענאַרבעט מיט די פאַרבאַנד־אַפטיילונגען פון דער „וועלט־פעדעראַציע פון פוילישע יידן“. אין יענע לענדער, ווו אַזעלכע אַפטיילונגען זענען גישטאַ, דאַרף דאָס געטאָן ווערן אין פאַרבינדונג מיט דער הויפּט־עקזע-קוטיווע פון דער וועלט־פעדעראַציע.

די דעלעגאַטן האָבן אויסגעדריקט די פאַדערונג, אַז די „וועלט־פעדע-ראַציע“ זאָל אַריינגענומען ווערן, אין נאַמען פון פוילישע יידן איבער דער וועלט. אין דער „מעמאָריאַל־קאָנפערענץ“, וואָס איז איצט אויפן פלאַץ פון דער „פריערדיקער „יידישער קליימס־קאָנפערענץ“.

דער קאָנגרעס האָט אויך באַשלאָסן צו מאַנען באַרעכטיקטע אַנט-שעדיקונג פון דער פוילישער רעגירונג אין וואַרשע. דאָס וועט אין קורצן אונטערגענומען ווערן, אויף אַ געהעריקן יורידישן וועג. דורך דער עקזעקוטיווע פון דער „וועלט־פעדעראַציע פון פוילישע יידן“.

די אויבנדערמאָנטע און אַלע אַנדערע רעזאלוציעס, זענען ביים סוף פון וועלט־צוזאַמענפאַר אַריינגעבראַכט און פאַרגעשלאָגן געוואָרן פון י. ריטאַוו, באַוואוסטער פירער פון דער ציוניסטישער אַרבעטער־באַוועגונג אין פאַרמלחמהדיקן פוילן, איינער פון די פירער פון דער „וועלט־פעדע-ראַציע פון פוילישע יידן“.

„דאָס איז אַ פאַרמעגן“ — האָט י. ריטאַוו צוגעגעבן — „וואָס איז אַנגעזאַפט מיט יידישער האַרעוואַניע און שאַפונג, און אויך מיט יידיש בלוט און טרערן. דאָס געהערט איצט צו די פאַרבליבענע רעשטלעך פוי-לישע יידן, און דער באַרעכטיקטער יורש איז די „וועלט־פעדעראַציע פון פוילישע יידן“, וואָס רעפרעזענטירט די פוילישע יידן אין זייער צע-“

שפרייטקייט. מיר טאָרן נישט דערלאָזן, אַז דאָס אַלץ זאָל בלייבן, אַז געהעריקע אַנטשעדיקונג, אין די הענט פון דער פּוילישער רעגירונג. עס איז באַשלאָסן געוואָרן צו פּאַדערן אויף אַז ענערגישן אופן, אַז די הערשער פון וואַרשע זאָלן אַרויסגעבן די אַרכיוון, ווי בכלל אַלע היסטאָ-רישע מאַטעריאַלן וועגן יידישן חורבן אין פּוילן, וואָס די פּוילישע רע-גירונג האָט לעצטנס פּאַרכאַפּט פון דעם ליקוידירטן יידישן היסטאָרישן אינסטיטוט.

אַ גאָר וויכטיקן פּלאַץ אויפן קאָנגרעס האָט פּאַרנומען די פּראָגע, ווי אזוי אויף דעם בעסטן אופן צו פּאַראייביקן דאָס פּאַרשניטענע פּוילישע יידנטום. וועגן דעם האָט רעפּערירט צבי קלעמענטינאווסקי, געוועזענער לעצטער פּאַרזיצער פון קהילה-ראַט אין ביאַליסטאָק.

„דאָס גרויסע קאָפיטל פון יידן אין פּוילן“ — האָט ער געזאָגט — איז פּאַרענדיקט. און אויב היטלערן איז נישט געלונגען דורכצופירן די „ענדגילטיקע לייזונג“ ביז צום סאַמע סוף, פרווון דאָס צו טאָן די איצטיקע הערשער פון פּוילן. מיר, אָבער, די פּאַרבליבענע פּוילישע יידן אין דער וועלט, טאָרן נישט פּאַרגעסן אונדזער גרויסע געשיכטע און גייסטיקע ירושה. מיר מוזן פּאַראייביקן דעם אַנדענק פון פּאַרשניטענעם פּוילישן יידן-טום לדור-דורות, אויף פּאַרשידענע אופנים — אין מדינת ישראל, וואָס איז דער צענטער פון יידישן פּאָלק.“

נאָך מיט אַ צייט צוריק, האָט די „וועלט-פעדעראַציע פון פּוילישע יידן“ באַשלאָסן אויסצובויען אין תל-אביב אַ גרויסן „בית יהדות פּוילין“ (הויז פון פּוילישן יידנטום), אַלס מאַנומענט און גלייכצייטיק לעבעדיקע אינסטיטוציע. די שטאַט-פּאַרוואַלטונג האָט פאַר דעם צוועק באַשטימט אַ ספּעציעלן פּלאַץ.

דער גרונטשטיין פאַר דעם „בית יהדות פּוילין“, וואָס וועט קאָסטן ווייט איבער אַ מיליאָן דאָלאַר, איז געלייגט געוואָרן מיט אַ קורצער צייט צוריק. דאָס הויז וועט אויפגעשטעלט ווערן מיט דער הילף פון לאַנדס-מאַנשאַפּטן אין ישראל און אין דער וועלט. דאָס אַלץ ווערט געטאָן דורך דער „וועלט-פעדעראַציע“.

אַן אַקטיוון אַנטייל אין העלפן בויען דאָס „בית יהדות פּוילין“, נעמען

אויך לאַנדסמאַנשאַפטן פון פוילישע יידן אין אַמעריקע, אונטער דער אַנ-
פירונג פון ישראל סטאַלאַרסקי.
אינזש. רייס האָט ביים סוף פון קאַנגרעס גערופן צו פאַרשטאַרקן
אַלע אַקטיוויטעטן אין גייסט פון פוילישן יידנטום. ער האָט אויך גערופן
צו העלפן מיט אַלע מיטלען אויסצובויען דעם „בית יהדות פולין“, וואָס
וועט זיין אַ ווירדיקער מאָנומענט פאַר דעם פאַרשניטענעם יידנטום און
אַ לעבעדיקע צענטראַלע און קולטור-געזעלשאַפטלעכע היים פאַר פוילישע
יידן אומעטום.

בית יהדות פולין אין תל-אביב

פעלקער אויף דער וועלט ווייסן צו באַערן און פאַראייביקן דעם אַנ-
דענק פון גרויסע מענער, העלדן, גרויסע קינסטלער און שריפטשטעלער,
ווי אויך גרויסע געשיכטלעכע טאַטן און געשעענישן, און צו דעם צוועק
שטעלן זיי אויף פּאַנטעאַנען — מאַנומענטאַלע געביידעס.

דאָס פּוילישע יידנטום, דער גרעסטער און שעפּערישסטער פון אַלע אַנ-
דערע יידישע ישובים, האָט אין משך פון זיין טויזנט־יאַריקער געשיכטע
אויף דער פּוילישער ערד געשאַפן אַן אומדערשעפּלעכן אוצר פון גייטיקע
און קולטורעלע ווערטן, וואָס זייער גרויסן אומפאַנג איז שווער אַפּצושאַצן.
דאָס דאָזיקע יידנטום האָט הייליק פאַרדינט מען זאָל אים באַערן מיט
אַ יידישן פּאַנטעאַן אין ישראל.

יידישע דענקער און שרייבער אין פּוילן, יידישע קינסטלער און גע-
לערנטע אויף אַלע געביטן פון וויסנשאַפט, גרויסע רבנים און לערער —
האַבן אין משך פון דורות געשאַפן דאָס גרויסע גייטיקע רייכטום, וואָס
קען חלילה פאַרלוירן און פאַרגעסן ווערן...

צו דאָרף מען דען דערמאַנען די אַנדערע שאַפונגס-געביטן פון דעם
אַמאָל אַזוי ברויזנדיקן יידישן קיבוץ אין פּוילן? דאָרף מען דערמאַנען די
יידישע פרעסע אין וואַרשע, וואָס איז געווען איינער פון די וויכטיקסטע
פאַקטאָרן אין דער דערציִונג פון יידן צום נאַציאָנאַלן באַווסטזיין? דער-
מאַנען דעם אויפשווונג פון ציוניזם אין פּוילן און די גרויסע יוגנט און
חלוצישע באַוועגונג, וואָס ער האָט געשאַפן? דאָס אַרגאַניזירטע פּויליש-
געזעלשאַפּטלעך לעבן? די יידישע אויטאָנאָמע קהילות, מיט אַלע נוי-
טיקע אינסטרומענטן פון אַ פּאָליטישן אַרגאַניזם? דאָרף מען ווייטער
דערמאַנען די גרויסע נעץ פון העברעישע און יידישע שולן («תרבות»,
«צישאַ» און «שולקולט») מיט זייער הויכן פעדאָגאָגישן סטאַנדאַרט? די
דערגרייכונגען אויפן עקאָנאָמישן געביט, איינשליסלעך די פאַרצווייגטע

קאאפעראטיווע באוועגונג? די גרויסע האנטווערקער־ און סוחרים־ארגאז־
ניואציעס? די יידישע ספארט־באוועגונג „מכבי“ און „הפועל“? די אלע
קינסטלער און מאַלערס, סקולפּטאָרן, מוזיקער, חזנים, גרויסע יידישע
דאָקטוירים און יוריסטן — און אחרון אחרון — די שטאַלצע, קעמפע־
רישע פּאָליטישע רעפּרעזענטאַנץ אין פּוילישן פּאַרלאַמענט (סיים און
סענאַט)?

דאָס אַלץ איז פאַרשוונדן, פאַרניכטעט געוואָרן מיט דעם פּאַלק פון
העכער דריי מיליאָן יידן...

* * *

עס יאָגן אונדו די שרעקלעכע זכרונות פון דעם אומקום, די „אַק־
ציעס“, די דעפּאַרטאַציעס, לאַגערן, גאַז־קאַמערן, קרעמאַטאָריומס...

און אינצווישן — דער העראַישער געראַנגל צו אַרגאַניזירן, ווי עס
זאָל נישט זיין, דאָס לעבן אין געטאָס, די זעלבסט־הילף, דאָס לעגענדאַרע
העלדנטום פון יידישע קינדער, און צום סוף — דער שטאַלצער אויפ־
שטאַנד אין געטאָ פון וואַרשע, ביאַליסטאַק און אַנדערע, וואָס איז דורכ־
געפירט געוואָרן דורך דער יידישער יוגנט, מיט אַ העלדישן אומבאַשרייב־
לעכן מוט, וואָס האָט נישט זיין גלייכן אין דער געשיכטע...

דער אַנדענק מוז פאַראייביקט ווערן דורך דאָקומענטן, שריפטן, ביל־
דער, ביכער, תּשמיש־קדושה א.א.וו., א.א.וו., וואָס דאַרפן געזאַמלט
און קאַנצענטרירט ווערן אין דעם הויז פון פּוילישע יידן אין תּל־אביב!
דער קאַנגרעס וואָס איז פאַרגעקומען אין אַפּריל ד. י. אין ישראל, האָט
אַנגענומען דעם פּאַלגנדן פייערלעכן באַשלוס: „דער קאַנגרעס זאָגט אַרויס
זיין צופּרידנקייט מיט אַלע געמאַכטע הכנות צום אויפּריכטן דעם בית
יהדות פּולין אין תּל־אביב און שטאַרקט די הענט פון דער נייער לייטונג
פאַרצוזעצן אין שנעלן טעמפּאָ די אַרבעט ביון פאַרענדיקן דעם אויפּבוי
פונעם הויז“...

וואָס אַנבעלאַנגט דאָס הויז גופּא: די פעדעראַציע האָט איבערגעגעבן
דאָס פּראַיעקטירן פון דעם הויז איינעם פון די באַקאַנטסטע אַרכיטעקטן
אין לאַנד, ה' י. לאַטאַן, דאָס הויז וועט באַשטיין פון 2 טיילן: דער מאָנר־
מענטאַלער הויפּט־פּליגל וועט אַנטהאַלטן אַ גרויסן עפּנטלעכן זאָל, אַ צענ־

טראַלע ביבליאָטעק, דעם זאַל פון מוזעאום פאַר די אויבן־דערמאָנטע מאַטעריאַלן. דאָס וועט אויך זיין דער פאַרשונגס־אינסטיטוט פון דער יידישער געשיכטע אין פוילן. אין דעם אַריינגאַנגס־זאַל פון דעם טייל פון הויז וועט געגעבן ווערן אַן אַרכיטעקטאַניש־סימבאָלישער אויסדרוק פון דעם געשטאַלט פון פוילישן יידנטום.

דער צווייטער טייל פון הויז וועט זיין געווידמעט דער „וועלט־פעדעראַציע“, דער „התאחדות עולי פוילין“ און די איינצלנע לאַנדסמאַנ־שאַפטן, זייערע סעקרעטאַריאַטן און ביוראָס. דער דאָזיקער פליגל, וועט האָבן אַ באַזונדערן אַריינגאַנג.

אונדזער אַלעמענס פליכט איז צו רעאַליזירן ווי אַמשנעלסטן דעם גרויסן פראַיעקט, וואָס מוז איצט ווערן אונדזער טאַג־טעגלעכע זאַרג און מי. די קאָנקרעטע אויפגאַבע אונדזערע איז אַלזאָ:

1) צו זאַמלען אומעטום אַלע פאַרבליבענע שריפט־מאַטעריאַלן, דאָ־קומענטן, בריוו, בילדער, ביכער, ווערט־זאַכן און ד.גל. פון אַלע תקופות פון יידישער געשיכטע אין פוילן;

2) צו שאַפן געלטער פאַרן בוי פון דעם הויז און פאַרפליכטן אַלע לאַנדסמאַנשאַפטן און אַרגאַניזאַציעס מיטצוהעלפן דעם בוי־פאַנד, מיטן אַוועק וואָס שנעלער אויפצובויען דאָס הויז.

לאַמיר, אַלזאָ, אַלע אינאיינעם, שאַפן דאָס וויכטיקע און גרויסע ווערק צום זכר און כבוד פון פוילישן יידנטום!

בית יהדות פולין

אַ געזעלשאַפּטלעכער בנין, וואָס זאָל זיין ווערט זיין נאַמען, מוז ענטפּערן אויף די פּאַלגנדע צילן: (1) פּונקציאָנאַלער אינהאַלט; (2) קלאָרער און צוועקמעסיקער פּלאַן; (3) אויסערלעכער געשטאַלט, וואָס זאָל ענטפּערן דעם אינהאַלט.

למשל, ווען מיר קוקן אויף אַ שול אָדער אַ שטאַט־ראַט, דאַרף דאָס אויסערלעכע אויסזען איבערלאָזן אויף אונדז אַן אינדרוק, אַז מיר האָבן באמת געזען אַ שול אָדער אַ שטאַט־ראַט. נאַכמער איז דאָס וויכטיק לגבי געזעלשאַפּטלעכע געביידעס פון אַ גאַר ספּעציפישן כאַראַקטער, געביידעס וועלכע זיינען באַרופן צו לאָזן אַריינדרינגען אַ געוויסע אידעע אין אונדז דער האַרץ, אַרויסצורופן אין אונדז אַ באַשטימטע שטימונג און אַ באַזונדערן אינדרוק. צו דער דאָזיקער קאַטעגאָריע געביידעס געהערן מאָנומענטן, דענקמעלער, ספּעציפישע מוזעאומס און ד.גל.

„בית יהדות פולין“ געהערט צו דער דאָזיקער קאַטעגאָריע. דאָס געשטאַלט פון דער דאָזיקער געביידע דאַרף אַרויסרופן אַסאַציאַציעס, פאַרבונדענע מיטן פּוילישן יידנטום, מיט דער רייכער פאַרגאַנגענהייט, זיין חורבן, ווי אויך זיין ירושה פאַר די צוקונפטיקע דורות.

אַבער וואָס איז דער אימאַזש פונעם פּוילישן יידנטום? וואָס זענען זיינע ספּעציפישע ווערטן, וועלכע מען זאָל קענען פּלאַסטיש אויסדריקן אין דער געביידע און אַזוי אַרום פאַראייביקן זיי פאַר די ווייטערדיקע דורות, וועלכע האָבן זיי נישט געקענט?

עס שיינט מיר, אַז יעדער פאַרזוך צו פאַרמולירן דעם קווינטעסענץ פון טויזנט יאָר יידישע געשיכטע אין פּוילן מיט אַלע אירע דערגרייכונגען אין וויסנשאַפּט, קולטור, אינדוסטריע און אַלע אַנדערע לעבנס־געביטן, פאַרמולירן אין איין צענטראַלער אידעע, וואָס זאָל געפינען קינסטלערישן אויסדרוק אין דער געביידע — לאַזט זיך גאַרנישט פאַר־ווירקלעכן.

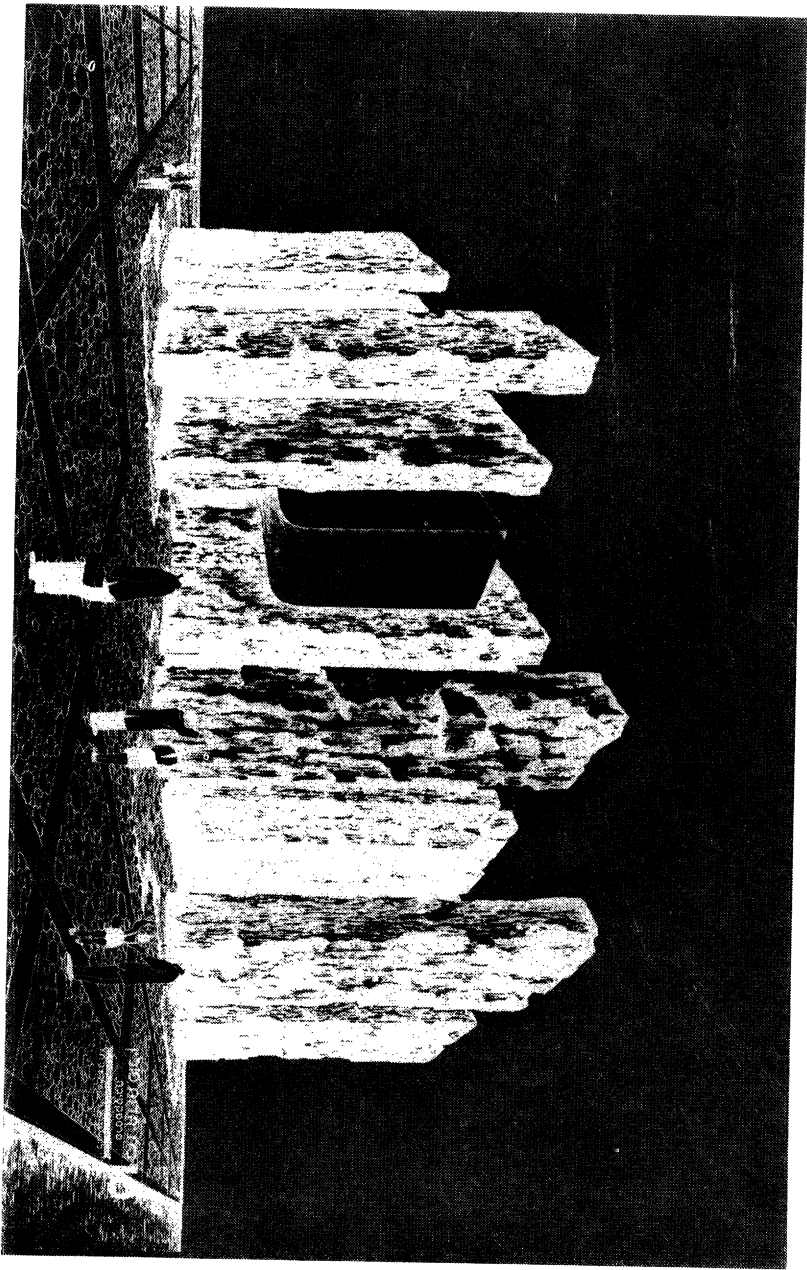
אין מיין פראיעקט האָב איך פרובירט צו לעזן דאָס פראַבלעם אויף אַן אַנדער שטייגער. לויט דעם פראַגראַם, וואָס האָט געלייטעט דעם עצם ביי־פראַיעקט, דאַרפן זיין צימערן פאַר דער „פעדעראַציע“, פאַר לאַנדס-מאַנשאַפֿטן, סטודיעס, ווי אויך זאָלן פאַר אַלגעמיינע צילן, ווי דער „שואה-מוזעאום“, אַלגעמיינער מוזעאום, ביבליאָטעק און פאַרזאַמלונגען.

אַלזאָ, מיר האָבן דאָ צוויי טיילן מיט פאַרשיידענע צוועקן. איינער אַ בלוין אַדמיניסטראַטיווער, און איינער פון אַן אַלגעמיינעם כאַראַקטער, וואָס אין אים דאַרף זיך אויסדריקן די אייגנאַרטיקייט פון דעם בנין. אַנט-שפּרעכנד צו דעם וועט די געביידע באַשטיין פון צוויי סטרוקטורן, וועלכע וועלן זיין צווישן זיך פאַרבונדן מיט טרעפּ און ווינדעס. — איין טייל וועט פאַרנעמען דריי שטאַק און וועט זיין באַווינט פון לאַנדסמאַנשאַפֿטן, און דער צווייטער, אַ העכערער, וועט טראַגן אַ באַזונדערן אַרכיטעקטאַנישן סטיל. עס וועלן געבויט ווערן הויכע זאָלן, „יזכור“-זאָלן, געשניצטע, גע-קאַרטע און באַדעקט מיט געקריצטן שריפט — די דערציילונג פונעם פּוילישן יידנטום. — דער דאָזיקער טייל פון דער געביידע איז געווענדעט צו צוויי גאַסן און אַן אָפּענעם פּלאַץ אַזוי, אַז נאָך פונדרויסן וועט יעדער איינער קענען אויפנעמען און באַגרייפן דעם אינהאַלט, נאָך איידער ער וועט אַריין אינעווייניק.

דאָס איז אַ שווערע קינסטלערישע אויפגאַבע, אָבער איך גלויב, אַז עס וועט אונדז געלינגען צו געפינען די קינסטלער, וועלכע וועלן זי בייקומען.

יעדער, וואָס וועט באַזוכן דעם דאָזיקן טייל פון „בית יהדות פּוילין“, וועט קודם אַריינקומען אין גאַר אַ ברייטן און זייער הויכן האַל, פון דאַנען לאַזט זיך אַראַפּנידערן צום מוזעאום פון דער שואה, אַדער אַרויפצושטייגן צום אַלגעמיינעם מוזעאום, וואָס וועט זיין געבויט אויף פלעכעס פון פאַר-שיידענער הייך, געבונדן צווישן זיך מיט דער הילף פון לייכטע ראַמפעס. — דער באַזוכער וועט קענען לאַנגזאַם באַטראַכטן די מוזעאַלע אויסשטע-לונגען, און מאַכנדיק אַ פולן קרייז וועט ער צוקומען צום גרויסן פאַר-זאַמלונגס-זאָל, צו וועלכן מען וועט, אגב, קענען צוקומען אויך מיט דער הילף פון טרעפּ אַדער ווינדעס.

בית יהדות פולין

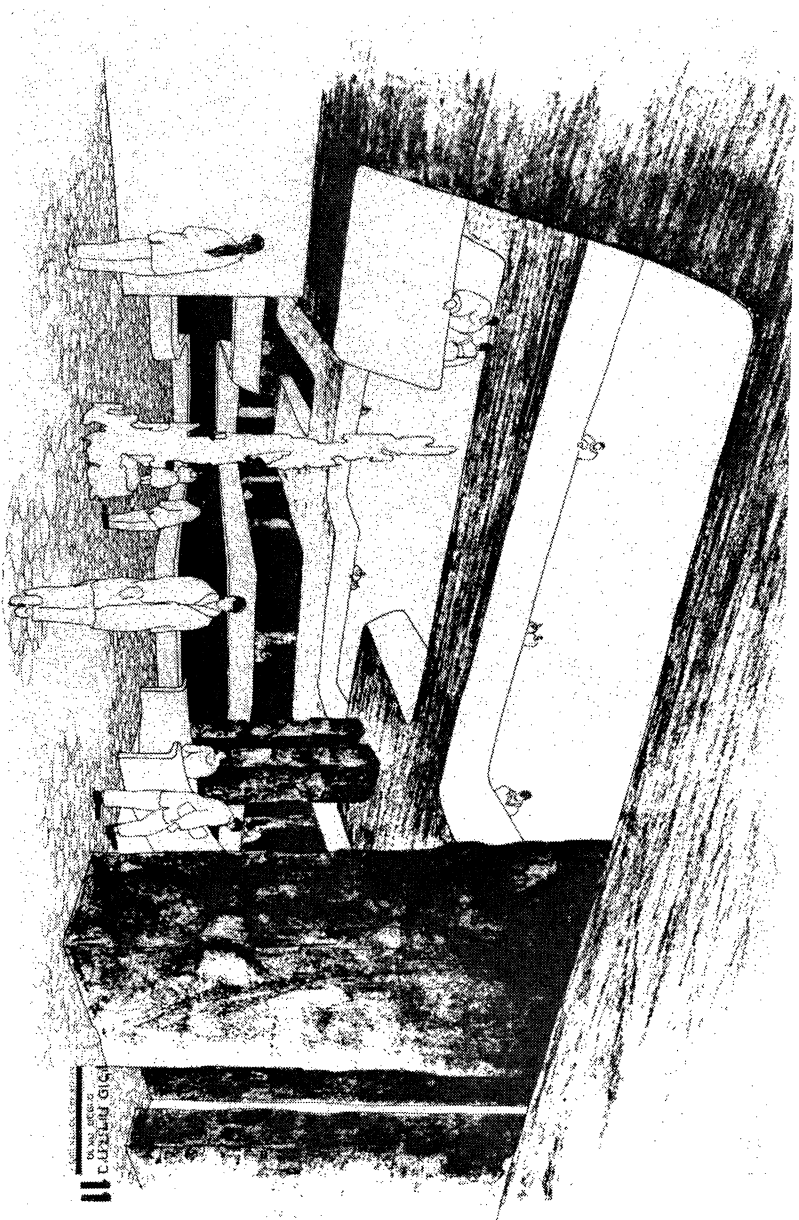
פלאציקט פון ארכיטעקט י. לאטמן

פארשטימלונג --- פארשטימלונג

אדרילי י. לוי

בית יהדות פולין

גורא תבנית — איזשטן פון אינטווייניק

בית יהדות פולין
111

נדפס בקואופרטיב עובדי הדפוס הכללי בע"מ, תל-אביב